

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Psichologijos katedra

Justė Gudaitė

**RIZIKINGO ELGESIO INTERNETE, AŠTRIŲ POJŪČIŲ SIEKIO BEI GALIŲ
IR SUNKUMŲ SAŠAJOS PAAUGLYSTĖJE**

Pedagoginės psichologijos studijų programos
magistrantūros baigiamasis darbas

Darbo vadovė prof. dr. Ramutė Čepienė

Klaipėda, 2019

TURINYS

IVADAS	3
1. LITERATŪROS APŽVALGA	5
1.1 Šiuolaikinis paauglys virtualioje erdvėje	5
1.1.1. Paauglio internetinė patirtis	5
1.1.2 Internetinės grėsmės ir rizikingas elgesys internete.....	8
1.2 Aštrių pojūčių siekis paauglio gyvenime.....	16
1.3 Galių ir sunkumų raiška paauglystėje.....	19
2. TYRIMO METODIKA	22
3. TYRIMO REZULTATAI	27
3.1 Rizikingas elgesys internete	27
3.2 Aštrių pojūčių siekis	29
3.3 Galios ir sunkumai	30
3.4 Rizikingo elgesio internete sąsajos su aštrių pojūčių siekiu bei patiriamais sunkumais .	32
3.5 Aštrių pojūčių siekio ir patiriamų sunkumų prognozė rizikingam elgesiui internete.....	34
3.6 Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio bei galių ir sunkumų palyginimas lyties, amžiaus, tėvų kontrolės ir kasdien praleidžiamo laiko kiekio internete atžvilgiais	35
4. REZULTATŲ APTARIMAS	44
IŠVADOS	50
LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA	60
SUMMARY	61
PRIEDAI	62

IVADAS

Internetas, kuris yra kaip beribė visuma, atvėrė ir naują, neribotą galimybę žmonėms komunicuoti tarpusavyje virtualiai, t.y. gimė dar vienas bendravimo būdas – virtualusis. Tai ypač tampa aktualu ir reikšminga mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimuose, kadangi internetas suteikia galimybę naujai atrasti tapatumo, lytiškumo ar naujų, dar neatrastų, galių perspektyvas, vis mažiau atskiriamas nuo socialinės gyvenimo dalies, kurioje slypi įvairi informacija (Ruškus, Žvirdauskas, Kačenauskaitė, 2010; Buziūtė, 2010). Virtualus bendravimas, naudojant išmaniuosius telefonus ir socialinius tinklus, laikomas tipišku paaugliui, tačiau pastebima, jog tai tampa ir vis jaunesnių vaikų bruožu (Elias, 2015; Livingstone, Smith, 2014). Pastaraisiais dešimtmečiais mokslininkai tiria nebe tik prieigą prie interneto, bet taip pat stebi jo naudojimo tendencijas: internete praleistą laiką, socialinį kontekstą, naudojimo pobūdį.

Pastebima, kad šiuo metu ypač diskutuotina tema yra apie mokyklinio amžiaus vaikų gerovei įtaką darančias internetines grėsmes bei pačių vaikų rizikingą elgesį virtualioje erdvėje. Žinoma, jog žmogus savo tapatumo ieško visą gyvenimą, tačiau paauglystės laikotarpiu tai ypač išryškėja. Šiuo laikotarpiu vaikai vis labiau gretinasi prie suaugusiojo pasaulio, todėl dažnai paaugliams natūraliai kyla noras pulti į kraštutinumus, neretai kyla įvairūs prieštaravimai, aštrių pojūčių ar rizikos siekis (Dowell, Burgess, Cavanaugh, 2009). Taip pat dar nėra susiformavę gebėjimai, kurie leistų atsakingai ir kritiškai žvelgti į juos supančią aplinką, todėl mokyklinio amžiaus vaikai yra ypač pažeidžiami atsparumo grėsmėms atžvilgiu (Zaleckienė, 2003; Jokubaitė, 2014). Svarbu nepamiršti, jog vaikų virtualus komunikavimas, kūrybiškumas, galimybė mokytis internete yra ribojami virtualių patyčių, pornografijos ar privatumo pažeidimo baimėmis ne tik iš nepažįstamųjų, tačiau ir iš bendraamžių (Livingstone, Haddon, Gorzig, 2012).

Reikia nepamiršti ir to, jog dėl paauglystės periodu vykstančių intensyvių fizinių pokyčių, asmenybinių ar moralinių normų, pažintinių gebėjimų raidos bei taip pat ir kitų veiksnių šeimos, mokyklos ar visuomenės kontekstuose, paaugliams kyla įvairūs sunkumai, kurie pasireiškia savo galimybių pervertinimu žvelgiant į priklausomybių ar žinių kontekstą, visuomenės nusistovėjusių taisyklių laužymu, depresiškais jausmais. Taip pat ypatingai pastebimas tėvų autoriteto mažėjimas, kai svarbesni tampa draugai ar kokia kita grupė žmonių, ja gali tapti net virtuali tam tikrų asmenų grupė. Tam, kad paaugliai įveiktų jiems kylančius psichosocialinius sunkumus, neretai yra pasitelkiama į pagalbą įvairi veikla būtent internete, kuri dažnai gali būti kelianti aštrius pojūčius ar net rizikinga (Kildušienė, 2014).

Augant informacinių technologijų galimybėms tarp vis jaunesnio amžiaus vaikų, taip pat išaugo ir tyrimų poreikis, kuriais siekiama išsiaiškinti paauglių rizikingo elgesio internete raišką bei patirtį.

Mokslinių tyrimų, skirtų šiai tematikai, randama ne daug, tad siekiant atrasti galimus veiksnius darančius įtaką vaikų rizikingam elgesiui internete, reikalingi platesni tyrimai, kurie nustatytų paauglių patirtį internete, siekį rizikingai elgtis, tačiau ir taip pat pabandyti atrasti kaip tai siejasi su jų savybėmis ir polinkiais bei kylančiais sunkumais. Taigi šiame tyrime mėginama apžvelgti paauglių rizikingo elgesio internete ypatumus, jų aštrių pojūčių siekį bei jauno asmens savo galių ir sunkumų subjektyvų vertinimą.

Tai yra aktuali šių dienų tema, kadangi grėsmės ir rizikingas elgesys pasireiškiantis bendraujant internete nenumaldomai didėja, todėl yra labai svarbu tai tirti ir kuo aiškiau pastebėti, kokie vaikai turi didesnę polinkį į rizikingą elgesį internete ir ieškoti būdų saugumo didinimui.

Tikslas – atskleisti paauglių rizikingo elgesio internete sąsajas su aštrių pojūčių siekiu bei jų galiomis ir sunkumais.

Uždaviniai:

1. Sukurti skalę vertinančią rizikingą elgesį internete ir apžvelgti jos ypatumus.
2. Nustatyti skirtingo amžiaus ir lyties paauglių rizikingo elgesio internete ypatumus.
3. Įvertinti ir palyginti pagal amžių ir lytį paauglių aštrių pojūčių siekį bei jų galias ir sunkumus; palyginti šios imties galių ir sunkumų įverčius su normatyvais.
4. Atskleisti galimas sąsajas tarp:
  1. paauglių rizikingo elgesio internete bei jų aštrių pojūčių siekio;
  2. paauglių rizikingo elgesio internete bei jų galių ir sunkumų;
  3. paauglių aštrių pojūčių siekio bei galių ir sunkumų.
5. Įvertinti paauglių internete praleidžiamo laiko kiekį bei tėvų kontrolės ypatumus ir nustatyti galimas sąsajas su kitais tyrimo kintamaisiais.
6. Nustatyti galimą prognostinį ryšį: paauglių rizikingą elgesį internete galimai prognozuoja labiau išreikštas aštrių pojūčių siekis bei jų patiriami sunkumai.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1 Šiuolaikinis paauglys virtualioje erdvėje

Kompiuteris šiuolaikinėje visuomenėje jau yra nebeatsiejama dalis gyvenimo, lygiai taip pat kaip internetas ir jo suteikiamos neaprėpiamos galimybės žmogui gauti įvairiausios jį dominančios informacijos. Internetas apima įvairiausio pobūdžio svetaines (socialinius tinklus, informacinius tinklapius, naujienų portalus, video), elektroninį paštą, virtualius žaidimus ir kt. Dažniausiai tai yra viena iš bendravimo ir susisiekiimo priemonių. Pastaruoju metu tai ypač tampa aktualu jauno žmogaus gyvenime, kuris savęs jau visiškai neįsivaizduoja be kompiuterio jo aplinkoje. Naujos ir kintančios informacinės technologijos daugeliui vis dar gali atrodyti kaip bauginantis dalykas, tačiau paaugliams tai nuolatinis jų gyvenimo palydovas ir gelbėtojas. Pastebima, jog sparčiai populiarėjant virtualiam bendravimui jaunimo tarpe, imama išžvelgti ne tik naudingų, bet ir žalingų veiksmų vaikų vystymuisi. Todėl nenuostabu, jog su naujų technologijų proveržiu ima rasti ir naujų vaikų fizinės ir psichinės sveikatos problemų, kurioms tiek visuomenėje, tiek akademinuose sluoksniuose skiriama vis daugiau dėmesio. (Buziūtė, 2011; Danilevičiūtė, 2012)

1.1.1. Paauglio internetinė patirtis

Jau žinoma, jog paaugliai šiais laikais beveik be išimties naudojami kompiuteriu ir telefonu. Interneto naudojimas kadais buvo ribotas, tačiau taip pat reikšmingas – D. Matvejevo atliktame tyrime (2007) nustatyta, jog internete naršė 63% Lietuvos vaikų, tuo tarpu D. Bereikienės ir Ž. Vašcovos (2011) vėlesnių metų tyrimas nustatė net 75% 6-17 metų amžiaus vaikų naudojamasi internetu. O prabėgus tik vieniems metams, L. Danilevičiūtė (2012) teigia, jog kompiuteriu jau naudojami net 96,6% mokinių, tuo tarpu skirtumų tarp berniukų ir mergaičių nebuvo matyti, abiejų lyčių vaikai, tiek kompiuteriu, tiek internetu naudojami tolygiai. Apskritai amžiaus atžvilgiu pastebima, jog internetu pradeda naudotis vis jaunesnio amžiaus vaikai. L. Danilevičiūtė (2012) nustatė, kad kompiuteriu vaikai jau pradeda gebėti naudotis nuo 3 metų. O didžioji dauguma vaikų interneto platybės ima pažinti pradinėse klasėse, apie 7-10 metus (Elias, 2015; Matvejevas, 2007).

J. Elias tyrimas (2015) taip pat atskleidė, kad kompiuterius savo miegamame kambaryje turi net 57% Lietuvos vaikų, o išmanaus telefono ar kitų nešiojamų priemonių pagalba prie interneto jungiasi net 44%. Tuo tarpu apskritai namie kompiuteriu ir internetu gali naudotis virš 80% mokyklinio amžiaus vaikų, iš kurių kasdien šiomis informacinėmis technologijomis naudojami net 70%. Išžvelgiant į naujausius 2018m. statistinius duomenis - internetu naudojami jau net 80 proc. 16-74 metų amžiaus gyventojų. Iš 16-24 metų amžiaus tiriamųjų internetu naudojami beveik visi, o 65-74 metų amžiaus – 39 proc. (Oficialios statistikos portalas, 2018). Tai rodo, jog bėgant metams

interneto vartotojų nesustabdomai daugėja, anžius, kai pradeda naudotis kompiuteriu ir internetu, vis ankstėja, o kontroliuoti vaiko buvimą prie kompiuterio ar interneto bėgant laikui darosi vis sunkiau.

Kalbant apie užsiėmimus, kuriems vaikai skiria daugiausiai laiko internete, galima išskirti šias veiklas (Ruškus ir kt., 2010; Danilevičiūtė, 2012; Žibėnienė G., Brasienė D., 2013; Rupšienė R., 2015; Elias, 2015) :

- Virtualus bendravimas
- Vaizdo ir garso medžiagos mainai, peržiūra, klausymas
- Informacinio pobūdžio tinklapiai
- Pažintinio pobūdžio tinklapiai
- Naršoma mokymosi tikslais
- Žaidimai
- Elektroninis paštas

Didžioji dauguma autorių (Elias, 2015; Danilevičiūtė, 2012; Žibėnienė G., Brasienė D., 2013) pastebi, jog vaikai daugiausiai dėmesio skiria virtualiam bendravimui. Paprastai virtualus bendravimas vyksta pasitelkiant į pagalbą tam sukurtus socialinio, pažintinio pobūdžio tinklapius. Paprastai socialinių tinklų sąvoka apibūdina tokius tinklapius, kuriuose vartotojui yra galimybė pačiam kurti turinį, prisijungti į tarpusavio tinklus ir tokiu būdu bendrauti. Paprastai tai būna tokie tinklapiai, kaip „youtube“, „wikipedia“, „myspace“ ir pan. Tačiau šio darbo tikslas yra apžvelgti į bendravimą orientuotus tinklapius, kuriuose žmonės susikūrę savo paskyrą, gali palaikyti jau esamas draugystes arba susipažinti su naujais žmonėmis.

Populiariausi socialiniai tinklai pasaulyje:

- „Facebook“ – tinklas – nuotraukų, paveikslėlių, vaizdo įrašų turinio dalinimuisi bei ryšių su draugais, pažįstamais ar nepažįstamais asmenimis užmezgimui ir kt. (daugiau nei 2,2 mlrd. vartotojų). Šiuo metu tai populiariausias socialinis tinklas Lietuvoje;
- „YouTube“ – tinklas - muzikos klausymui, video filmukų talpinimui ir žiūrėjimui (daugiau nei 1,9 mlrd. vartotojų per mėnesį);
- „Instagram“ – tinklas - nuotraukų ir kt. vaizdinio turinio dalinimuisi (daugiau nei 1 mlrd. aktyvių vartotojų);
- „Twitter“ – tinklas, leidžianti jos vartotojams siųsti ir skaityti trumpas žinutes. (daugiau nei 300 mln. aktyvių vartotojų);

- „VKontakte“ – tinklas - nuotraukų, paveikslėlių, vaizdo įrašų turinio dalinimuisi bei ryšių su draugais, pažįstamais asmenimis užmezgimui ir kt. Populiariausias socialinis tinklas rusakalbėse šalyse. (daugiau nei 100 mln.);
- „Pinterest“ – tinklas - nuotraukų dalinimuisi (daugiau nei 200 mln.);
- „LinkedIn“ – skirtas darbuotojų ir darbuočių paieškai, informacijai apie profesinę veiklą rasti (100 mln. aktyvių vartotojų);

Taip pat labai populiaru, ypač tarp paauglių, naudotis pokalbių ir žinučių programėlėmis, tokiomis kaip „facebook messenger“, „whatsapp“, „snapchat“, „skype“, „viber“, „telegram“, „tinder“ ir kt. Šios programėlės savo vartotojams leidžia bendrauti tekstinėmis, vaizdinėmis ir garso žinutėmis tiek mobiliajame telefone, tiek ir kompiuteryje. Kadangi šiais laikais socialiniai tinklai taip išpopuliarėjo, jog jau darosi sunku įsivaizduoti gyvenimą be jų, tai galima teigi, kad beveik kiekvienas paauglys šiuo metu turi susikūręs bent vieną socialinę paskyrą, kuriame nors iš prieš tai išvardintų tinklapių ar programėlių.

Bandant apžvelgti ankstesnius tyrimus galima pastebėti, jog D. Bereikienės ir Ž. Vašcovos (2011) tyrime 2011m. nustatyta, kad socialiniuose tinkluose savo profilį turėjo 59% 9-16 metų vaikų. Tuo tarpu naujesniais tyrimų duomenimis, (Žibėnienė G., Brasienė D., 2013; Rupšienė R., 2015) nustatyta, jog jau net 95% tyrime dalyvavusių mokinių turi susikūrę asmeninį profilį socialiniuose tinkluose. Iš pirmo žvilgsnio tai, kad vaikas daugiausiai dėmesio skiria bendravimui su kitais asmenimis, gali rodyti ne tik vaiko norą palaikyti esamus kontaktus, tačiau taip pat ir norą užmegzti naujas pažintis.

Kalbant apie kitą internete galimą veiklą bei taip pat ypatingai mėgstamą vaikų – kompiuteriniai, internetiniai žaidimai. Čia pastebima, jog vaikus ypač vilioja galimybė laisvai kontroliuoti žaidimo eigą, ko asmeniniame gyvenime vaikai paprastai taip lengvai daryti negali. Neretas žaidimas gali pasižymėti agresyviu žaidimu, patyčiomis, grasinimais ar net akcentuoti intymumą. Taip yra todėl, kad žaidimuose, kurie žaidžiami tinkle („online“), neretai yra galimybė realiu laiku žinutėmis bendrauti su kitais tuo metu žaidžiančiais vartotojais. Tai didina riziką patirti įvairias grėsmes net jei paauglys nėra aktyvus socialinių tinklų vartotojas. Tačiau būtina pabrėžti, kad žaidimų yra pačių įvairiausių ir jų teikiamos galimybės - lavinti vaiko strateginį mąstymą, erdvinį suvokimą, kūrybinius gebėjimus - yra nepaprastai didelės. (Ruškus ir kt., 2009)

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog daugelis tyrėjų pastebi interneto naudą jaunam asmeniui – vaikas gali lengvai rasti jam reikalingą informaciją, gali palaikyti esamas ar užmegzti naujas pažintis, mokytis, o atsipalaidavimui dėmesį skirti žaidimams ar vaizdo ir garso medžiagos peržiūrai, klausymui. Tačiau tyrėjai pastebi ne tik interneto teikiamą naudą. Teigiama, kad internetas taip pat gali turėti ir neigiamą poveikį paauglio elgesiui ar emocijoms. Todėl labai svarbu

yra analizuoti jau atliktus tyrimus apie internete vyraujančias grėsmes, jų poveikį jaunam asmeniui, o taip pat pabandyti išskirti paauglio rizikingo elgesio internete galimus ypatumus, remiantis aptartomis grėsmėmis.

1.1.2 Internetinės grėsmės ir rizikingas elgesys internete

Su internete vyraujančiomis grėsmėmis ar jas keliančiomis veiklomis vaikui šiais laikais susidurti yra be galo lengva. Analizuojant įvairius jau atliktus tyrimus bei atliekant naujus, jau ne vienerius metus daugelis tyrėjų siekia kuo geriau suprasti internete vyraujančias grėsmes ir jų įtaka jaunam asmeniui. Tačiau ne dažnas bando suprasti paauglį, siekiantį rizikingai elgtis virtualioje erdvėje. Toliau šiame skyriuje bus bandoma apžvelgti įvairias dažniausiai internete pasitaikančias grėsmes, jų įtaką jaunam asmeniui bei pabandyti analizuojant jau atliktus tyrimus šia tema, išskirti paauglių rizikingo elgesio internete specifinius ypatumus.

Yra žinoma, jog įvairėjant internetinėms veikloms ir jų nesuvaldomam prieinamumui, vaikų elgesys internete tampa vis rizikingesnis, t.y. vaikų bendravimas ar veiklos tampa pavojingesnės ar net keliančios grėsmę kitam asmeniui (Jokubaitė, 2014). Anot Paluckaitės ir Matulaitienės (2015), naudojimasis internetu turi įtakos tokiam rizikingam elgesiui kaip: neatsargus savo privačių duomenų atskleidimas, bendravimas su menkai ar visai nepažįstamais asmenimis, bandymas susitikti realybėje su internetiniu pažįstamuoju, virtualus užgaulus elgesys, patyčios, netinkamos ar neleistinos informacijos naršymas ir kt. Tačiau taip pat yra pastebima, jog tokios rizikingos veiklos suaugusiųjų akimis, vaikams neatrodo pavojingos. Anaiptol, neretai dėl įvairių motyvų kaip tik siekiama jas išbandyti.

Tad daugelio autorių yra išskiriamos dažniausiai internete pasitaikančios grėsmės, siejamos su vaikų ir paauglių rizikingu elgesiu (Paluckaitė, Matulaitienė, 2015; Jokubaitė, 2014; Arasimavičius, 2008; Buziūtė, 2010; Lipeikienė ir kt., 2008; Sinkevičiūtė, 2017; Voropaj, 2007; Greenfield, 2004; Ruškus, Sujeta, 2011):

- Užgaulus elgesys (patyčios, pašaipos) virtualioje erdvėje;
- Seksualinis priekabiavimas;
- Privačių duomenų pasisavinimas, tapatybės vagystės;
- Nelegalios/uždraustos informacijos prieinamumas;
- Virtualių žaidimų žala;
- Virtualūs lošimai;
- Priklausomybė nuo interneto ar socialinių tinklų.

Su vienomis susiduriama rečiau, su kitomis dažniau, tačiau yra žinoma, jog vaiko ar paauglio veikla šiose rizikingose srityse gali padaryti žalos jų fizinei ir psichinei savijautai bei sveikatai.

Viena iš pirmųjų vaiko veiklų internete paprastai prasideda nuo mokomųjų programų arba įvairių **kompiuterinių ar mobiliųjų žaidimų**. Žaidimai gali būti žaidžiami tiek savo malonumui, tiek mokomuoju pagrindu, tiek skatinami lošti iš įvairių prizų. Kadangi paaugliai yra be galo smalsūs, jie ypač nesunkiai susigundo virtualioje erdvėje teikiama galimybe investuoti į žaidimą, su tikimybe kažką dėl to laimėti. Tokius lošimus paaugliai pasirenka neapgalvotai, sugundyti smalsumo, pamirštant apie galimas skaudžias finansines pasekmes (Arasimavičius, 2008; Buziūtė, 2010). Ypatinai šiais laikais, sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms, vaikams nebekyla didelių sunkumų virtualiuose žaidimuose sumokėti realiais pinigais. Dažnu atveju tėvai parūpina vaikams telefono sąskaitą, kurioje pinigų yra tiek, kiek tėvai nori ar gali skirti. Taip tėvai apsisaugo nuo rizikos, jog vaikas nebeturės sąskaitoje pinigų paskambinti, kai jam to prireiks. Tačiau tėvai negali kontroliuoti, kur išleidžiami pinigai, o tai reiškia, kad vartotojams, nepriklausomai nuo jų amžiaus, atveriamą galimybę vos keletos mygtukų paspaudimu susimokėti už visas mokamas paslaugas, kurios jiems tuo metu reikalingos.

Vaikai ir paaugliai yra labai imlūs ir greitai bei lengvai perpranta virtualią erdvę pasitelkiant į pagalbą žaidimus. Buziūtė (2010) pastebi, jog skirtingi kompiuteriniai žaidimai moko įvairių kasdienių dalykų: moko vaiką laikytis taisyklių, skatina ieškoti naudingos informacijos bei spręsti iškilusius sunkumus, lavina loginį, erdvinį mąstymą, motoriką. O Lipeikienė ir kt. (2008) nurodo, jog žaidimai taip pat turi savybę ilgam prikaustyti vaiko dėmesį, taip sukuriant galimybę vaikui kurti strategijas, ieškoti sprendimo variantų, lanksčiai prisitaikyti prie pasikeitimų, kantrybę norint įveikti žaidimą.

Pastebima, jog vaikams virtualūs žaidimai taip pat turi ir neigiamų pasekmių. Žaidimai, ypač smurtinio pobūdžio, turi įtakos vaikų agresyvaus elgesio perkėlimui į realias kasdienes situacijas. Vaikai dar neturintys gebėjimų atsiriboti nuo vaizdų matomų virtualiuose žaidimuose, ar kurie dar neturi tvirtai susiformavusios vertybių sistemos, dažniau, nei jų bendraamžiai, yra linkę savo susikaupusias emocijas išreikšti socialiai nepriimtiniu elgesiu realiame gyvenime (Browne, Giachritsis, 2005; Walsh, Gentile, 2011; Kurtner, Olson, 2008; Pasalauskaitė, 2012; Buziūtė, 2010; Christopher, Cheryl, 2014). Tuo tarpu L. Kutner, Ch. K. Olson (2008) tyrimas rodo, jog ne visi paaugliai žaidžiantys agresyvaus ar smurtinio pobūdžio žaidimus internetinėje erdvėje pasižymi agresyvumu realybėje. Tokie paaugliai nurodo, kad realybėje sunkumus spręsti jėgos pagalba vengtų, o susikaupusį pyktį mieliau išlieja spaudant klaviatūros mygtukus ar pelės klavišą, kol įniršis praeina (Buziūtė, 2010).

Apibendrinant, galima teigti, jog virtualūs žaidimai ar lošimai gali turėti teigiamą įtaką vaiko mąstymui, dėmesio koncentravimui, lanksčiai sprendžiant kilusias problemas, tačiau taip pat iššaukti nepageidaujamą ar nepriimtina elgesį realiose situacijose. Bet būtina pastebėti, kad sparčiai tobulėjant technologijoms, taip pat sparčiai kinta ir virtualių žaidimų įvairovė ir jų pasiekiamumas, o tai savo ruožtu tik padidina riziką patirti įvairias grėsmes, kurių dažnai kitas asmuo, apart pačio vartotojo, gali net nepastebėti vyraujant to žmogaus gyvenime, arba pastebėti jau per vėlai.

Kita internetine grėsme vaikams yra laikomas **nelegalios/uždraustos informacijos prieinamumas**. Dažnai tai yra smurtinio, priklausomybių ar žalingų įpročių (narkotinių, alkoholio, tabako pobūdžio tinklapiai), nusikalstamos, prievartą ar neapykantą kurstančios veiklos, pornografinio turinio internetiniai puslapiai. Vienas iš lengviausiai randamų ir pasiekiamų yra pornografinio pobūdžio turinys. (Sinkevičiūtė, 2017; Ruškus ir kt. 2010; Buziūtė, 2010; Matvejevas, 2007)

Voropaj (2007) išskiria, jog paauglys su pornografinio turinio vaizdais gali susidurti dviem būdais: kai pats internete ieško ir randa seksualinio turinio informaciją ir kai mato šios informacijos ieškančius kitus asmenis. Jau yra žinoma, kad kompiuteriu ar telefonu bei internetu vaikai pradeda naudotis dar ikimokykliniame amžiuje. Šias sąlygas jie gauna namų aplinkoje, todėl ir internete platinama įvairiausia informacija, vaizdai, nuotraukos, video įrašai jiems jau yra lengvai pasiekiami. Mokyklinio amžiaus vaikams internetas jau yra pasitelkiamas lytiniam švietimui, tačiau neretai nutinka ir taip, jog paaugliai iš smalsumo aptinka seksualinio turinio puslapius bei tampa nuolatiniais šių tinklapių lankytojais (Lo, Wei, 2005; Buziūtė, 2010; Sinkevičiūtė, 2017). Tuo tarpu, norint peržiūrėti turinį skirtą tik suaugusiems, vaikams užtenka iššokusioje lentelėje vieno mygtuko paspaudimu pameluoti, jog jiems jau yra 18 metų, ir tokiu būdu jie jau gauna prieigą prie juos traumuojančio seksualinio turinio (Paluckaitė, Matulaitienė, 2015).

Pornografiniai tinklapiai didžiąja dalimi vaikų ir paauglių yra naudojami siekiant užpildyti žinių spragas seksualumo temoje. Stebint vaizdus, filmuotą medžiagą, vaikai pasitvirtina arba paneigia savo žinias apie jiems jau žinomą seksualinį elgesį, atsirenka tai, kas veiksminga ar traukia dėmesį. Tyrimai patvirtina, jog paaugliai, kurie dažniau nei kiti jo bendraamžiai žiūri pornografinio turinio medžiagą, yra labiau linkę į nesantuokinius lytinius santykius, seksualinių partnerių kaitą, neįpareigojantį seksą. (Lo, Wei, 2005; Voropaj, 2007; Greenfield, 2004; Ruškus, Sujeta, 2011)

Apibendrinant, vaikams seksualinio turinio viešos informacijos prieinamumas gali turėti neigiamos įtakos ne tik jų emocinei, psichologinei gerovei, tačiau taip pat gali paskatinti pačius vaikus imti rizikingai elgtis internete, t.y įsitraukti į seksualinę veiklą, ieškoti tokio pobūdžio kontaktų, patys imti platinti seksualinio turinio medžiagą. (Sinkevičiūtė, 2017; Ruškus ir kt. 2010; Matvejevas, 2007; Buziūtė, 2010)

Toliau yra aptariamoms trys labiausiai su virtualiu bendravimu ir su priklausomybe nuo interneto susijusios grėsmės bei jų reikšmė vaikui paauglystės laikotarpiu, kurios ir yra šio tyrimo pagrindiniai kintamieji.

Pastebima, jog smurtas internetinėje erdvėje yra suvokiamas skirtingai. Dažniausiai smurto sąvokai virtualioje erdvėje yra priskiriamas toks elgesys kaip: **tyčinis priekabiavimas, elektroninės patyčios**, rizikingas elgesys internete (Sinkevičiūtė, 2017).

Apskritai patyčios, anot R. Žukauskienės (2009), yra laikomos tuomet, kai yra paviešinama bet kokia žmogų žeminanti informacija. Tuo tarpu elektroninės patyčios yra išskiriamos kaip agresyvus bei tyčinis, vieno asmens ar grupės žmonių nuolatinis prieš auką nukreiptas elgesys, pasitelkiant virtualią erdvę, kurioje patyčių aukai yra sunku save apginti. Patyčios gali apimti įžeidinėjimus, šmeižimą, bauginimą, žeminimą, persekiojimą, ne tik pokalbių svetainėse, bet ir elektroniniu paštu, žinutėmis į mobilųjį telefoną, apsimitimą kitu asmeniu bei kenkimą šio žmogaus reputacijai, asmeninės informacijos, paslapčių išgavimą apgaulės būdu bei jos platinimą viešojoje erdvėje, įvairių patyčių skatinančių video filmavimas bei publikavimas internete ir kt. (Sinkevičiūtė, 2017; Mažionienė ir kt., 2012; Ruškus ir kt., 2010, Gedutienė, Šimulionienė, Čepienė, Rugevičius, 2012)

Analizuojant patyčių formas, daugelio tyrimų autoriai (Povilaitis, Jasiulionė, 2008; Mažionienė ir kt., 2012; Sinkevičiūtė, 2017; Rupšienė, 2015) sutaria, jog galima išskirti tiesiogines ir netiesiogines elektronines patyčias:

- **Tiesioginės.** Tai patyčios, kai auka yra atvirai užgauliojama pačio skriaudėjo.
- **Netiesioginės.** Šiai patyčių formai būdinga, kai besityčiojantis asmuo į pagalbą pasitelkia kitus bendraamžius, o pats stengiasi išlikti anonimišku.

Rupšienė (2015) teigia, jog patyčios internete, taip pat kaip ir tiesioginės patyčios, kelia neigiamas pasekmes vaiko psichinei sveikatai, elgesiui, psychosocialinei ar asmenybės raidai, gali iššaukti psychosomatines ligas. Kowalski ir kt. bendraautoriai (2014) nurodo, jog patyčių aukoms gali pasireikšti nerimo, miego sutrikimai, depresyvumas, noras praleisti pamokas ar mesti mokyklą, jog išvengtų patyčių, gali aplankyti suicidinės mintys. Tokiems asmenims gali išsivystyti išmoktas bejėgiškumas, kai pati auka patiki, jog yra nieko verta ar ima manyti, jog tokio elgesio jis nusipelnė. Susiduriant su patyčiomis, žymiai dažniau ima pasireikšti neigiami jausmai: pyktis, liūdesys, vienišumas, savęs ar savo išvaizdos nuvertinimas, vengimas bendrauti su kitais bendraamžiais (Jonynienė ir kt., 2011).

Didžiausia problema, kuri kyla susidūrus su elektroninėmis patyčiomis – negalėjimas jų kontroliuoti ar nuo jų apsaugoti (Mažionienė ir kt., 2012; Elias, 2015).

Galima **grėsmė** – patirti patyčias, ignoravimą, įžeidinėjimą, grasinimus internete.

Galimas **rizikingas elgesys** – tyčiojamosi ar šaipomasi iš kitų, tyčia ignoruojama, įžeidinėjama, grasinama, skatinama ir kitus elgtis taip, kaip jis ar palaikyti jo poziciją.

Taigi, galima teigti, jog elektroninės patyčios yra daugialypis reiškinys, kuris apjungia didžiąją dalį rizikingo ar smurtinio elgesio virtualioje erdvėje ir gali sukelti ryškias traumuojančias pasekmes vaiko psichologinėje ar fizinėje raidoje (Sinkevičiūtė, 2017).

Viena iš esminių priežasčių kilti grėsmei virtualioje erdvėje taip pat yra savo **asmeninės informacijos atskleidimas**. Atsižvelgiant į šios informacijos atskleidimo lygį, galima nustatyti vaiką identifikuojančią informaciją. Vaikai registruojantis socialiniuose tinkluose linkę atskleisti savo ir savo artimų žmonių vardus, pavardes, telefono numerius, namų adresą, savo buvimo vietą, veiklą, pomėgius, nuotraukas, kadangi ši informacija tiesiog yra prašoma atskleisti, norint dalyvauti virtualiame socialiniame gyvenime. Tačiau pastebima, jog šie asmeniniai duomenys, jei yra pateikiami ir skelbiami viešai, gali būti prieinami ir panaudoti kiekvieno tinklapio vartotojo prieš vaiko ar jo šeimos gerovę, siekiant pakenkti. Pavyzdžiui, laisvai prieinami vaiko ar jo šeimos duomenys, nuotraukos gali būti laisvai platinami internete ar net pasisavinami visai nepažįstamų asmenų. Ši asmeninė informacija gali išplisti po internetą, o rasti ir panaikinti ją gali būti beveik neįmanoma. (Bereikienė, Vašcova, 2011; Žibėnienė, Brasienė, 2013; Paluckaitė, Matulaitienė, 2015)

Elias (2015) pažymi, jog pastaruoju metu ypatingai ima plisti įvairių telefono programėlių ar žaidimų keliama grėsmė, kurios skatina vaikus ir kitus asmenis lyg nekaltai atskleisti juos identifikuojančią informaciją ir laimėti „nemokamas dovanas“, nusipirkti papildomų daiktų palengvinančių žaidimą ar tiesiog norint persikelti į sekantį žaidimo lygį. O Matvejevas (2007) pastebi, jog slaptažodžių atskleidimas gali pakenkti vaiko ar jo šeimos gerovei. Šiuo atveju, nepakankamai informuoti ar supažindinti su galimomis rizikomis ir pasekmėmis, jog jų ar jų šeimos privatus duomenys yra konfidencialūs ir viešai neskleidžiami dėl galimų grėsmių, vaikai gali sukelti pavojų sau ar savo artimam aplinkai.

Galima **grėsmė** – privačių duomenų, tapatybės pasisavinimas, panaudojimas piktiems kėslams. Nesusipratimų, paskalų auka, geros reputacijos praradimas.

Galimas **rizikingas elgesys** – privačių duomenų atskleidimas internete, kuriuos gali matyti pažįstami ir nepažįstami asmenys, nepakankama slaptažodžių apsauga ar jų atskleidimas kitiems asmenims, dažnas informacijos apie save ar savo veiklą skleidimas internete.

Tačiau kad ir kaip mokyklinio amžiaus vaikai būtų mokomi neatskleisti asmeninės informacijos viešoje erdvėje, ją riboti, tačiau dažnas vaikas nė nesusimąsto, jog grėsmės slypi ne tik informacijos ribojime, bet ir jos atskleidime **bendraujant privačiai su** menkai pažįstamais ar **nepažįstamais**

asmenimis. Vaikai linkę priimti menkai pažįstamus asmenis į draugus, o su jais bandant susipažinti, yra atskleidžiama daug asmeninės informacijos, kuri lygiai taip gali būti panaudota prieš juos, kaip ir viešai skelbiama informacija. Tai gali būti naudinga tokiems asmenims, kurie siekia pasityčioti iš vaiko, seksualiai išnaudoti, priekabauti, apiplėšti, pagrobti ar persekioti. (Žibėnienė, Brasienė, 2013; Paluckaitė, Matulaitienė, 2015; Bereikienė, Vašcova, 2011)

Yra pastebima, jog virtualioje erdvėje vaikui yra tiesiog sudaryta galimybė neatsargiai skleisti asmeninę informaciją apie save viešai ar nepažįstamiems asmenims privačiai. Socialiniuose tinkluose bendravimas vyksta vos kelių mygtukų paspaudimu (būsenos atnaujinimai, video ar kitos informacijos pasidalinimas savo profilyje, komentavimas, atrašymas į žinutes ir pan.), jog visos veiklos vykėtų greitai ir nesukeltų vartotojui nepatogumų laiko atžvilgiu. Šio „patogumo“ pasekmė - grėsmė vaiko ar jo šeimos saugumui. (Elias, 2015)

Galima **grėsmė** – nepažįstamų ar menkai pažįstamų asmenų seksualinis viliojimas ar priekabiavimas internetu, realaus kontakto siekis apgaulės būdu, seksualinio pobūdžio nuotraukų ar žinučių išplatınimas viešai, kiberpersekiojimas.

Galimas **rizikingas elgesys** – nepažįstamų asmenų priėmimas į draugus, asmeninės informacijos dalijimasis pažindinimosi tikslais, atsiliepinimas į seksualinio turinio žinutes, seksualinio pobūdžio nuotraukų dalijimasis, atviras diskutavimas sekso tema internete.

Apibendrinant, galima teigti, jog vaikai nors ir mokomi neatskleisti asmeninės informacijos apie save, tačiau ne visada suvokia, kokios pasekmės gali jo laukti viešai skleidžiant informaciją apie save ir ypatingai dažnai elgiasi priešingai nei turėtų, iki kol pats nesusiduria su tomis grėsmėmis (Paluckaitė, Matulaitienė, 2015; Žibėnienė, Brasienė, 2013).

Šiais laikais taip pat viena iš gana daug tyrinėjamų, tačiau galbūt labiausiai pasireiškiančių grėsmių - **priklausomybė nuo interneto**, virtualių žaidimų ar socialinių tinklų. Tai jau nebe retas sunkumas vaiko ar paauglio gyvenime. Priklausomybė – kai vaikui per sunku galvoti apie kažką kitą, nei apie objektą, prie kurio priprato ir kuris taip smarkiai domina, jog tampa sunku pastebėti kas dedasi kasdienėje aplinkoje. Tai ypač gali turėti didelį poveikį vaiko laisvalaikiui, socialiniam gyvenimui. (Buziūtė, 2010; Kildušienė, 2014)

Priklausomybių tyrimų autoriai (Kildušienė, 2014, Danilevičiūtė, 2012; Vaišnorienė, 2008) išskiria šiuos dažniausiai pasitaikančius priklausomybės nuo interneto simptomus:

- Laiko praleidžiamo prie kompiuterio nekontroliavimas;
- Kasdienės veiklos derinimas, laisvalaikio koregavimas siekiant, kuo daugiau laiko praleisti prie kompiuterio;
- Socialinių ryšių praradimas, užsisiklindimas, atsiribojimas nuo kitų;

- Nuolatinis rūpestis, kas vyksta šiuo metu internete;
- Kompiuterio nebeišjungiamas, siekiant bet kurią minutę galėti vėl prie jo prisėsti;
- Fiziniai, psichiniai nusiskundimai, sutrikimai.

Kildušienė (2014) nurodo, jog asmenys, kurie yra priklausomi nuo kompiuterio, dažnai pasižymi įvairiomis socialinės baimėmis ar kitomis priklausomybėmis, depresiškumu. O Ruškus ir kt. (2010) pastebi, kad tuo tarpu į depresyvumą linkę paaugliai gali daug lengviau įsitraukti į virtualias bendruomenes ar grupes, kuriose diskutuojama apie mirtį, įvairius suicidinius būdus, anoreksiją.

Būna ir tokių atvejų, kai žmogui (dažnai paaugliui), kuris įpratęs nuolat lankyti socialinius tinklus ir kurį laiką negalėdamas prisijungti prie jų, pasireiškia įvairūs psichinės, fizinės ar socialinės raidos sutrikimai ar nusiskundimai. Jį kamuoja galvos, nugaros ar sprando skausmai, sutrikusi mityba, nerimas, depresyvumas, irzlumas, taip pat nepaisoma kitų nuomonės ar net pamištama, jog apskritai yra aplinkiniai (Bulotaitė, 2009). Priklausomybę ypač skatina žinojimas, jog internete asmuo gali būti ar tapti tuo, kuo nori, neatsižvelgiant į savo tikrąją išvaizdą, profesiją, lytį. Čia žmogus ieško ir bando susidaryti kitokį savęs vaizdą, tokį, kurio realiame gyvenime galbūt niekada neturės (Vaišnorienė, 2008).

Galima **grėsmė** – nuolatinis laiko leidimas internete, nesidomėjimas realybe, apatiškumas aplinkai ir bendravimui realiai.

Galimas **rizikingas elgesys** – neskaičiuoja laiko praleidžiamo internete, bendravimas internete užima didesnę laiko dalį nei realybėje, realių darbų atidėliojimas siekiant kuo ilgiau būti internete, nuolatinės mintys apie tai, kas vyksta socialiniuose tinkluose.

Taigi, pastebima, jog paaugliai labai lengvai prisitaiko prie naujovių, tad skirdami daug savo dėmesio atsiradusioms naujoms komunikavimo priemonėms, jie geba be didelio vargo tiesioginį bendravimą pakeisti į virtualųjį ir prie jo ypatingai prisirišti.

Dažnas paauglys šiuo metu virtualybę išgyvena tiesiog savo telefone, kuris jau yra nebeatsiejama jų kasdienybės dalis. O visa tai, ką vaikas veikia savo telefone, tėvams ar kitiems suaugusiems sukontroliuoti yra ne tik labai sunku, tačiau ir beveik nebeįmanoma. Dėl unikalių interneto savybių (pvz., neribotos informacijos, neribotos prieigos) ir tėvų ar globėjų stebėjimo trūkumo, vaikai turi galimybę naršyti po interneto turinį, kuris dažnai nėra apribotas jokių nuostatų (pvz., amžiaus cenzu), ir taip susiduria su tamsiąja interneto puse.

Žinoma, jog tėvai yra pagrindiniai įtaką darantys žmonės paauglių gyvenimuose. Jie vaidina svarbų vaidmenį pereinamuoju laikotarpiu, kai vystosi vaikų gerovės ir emociniai gyvenimo aspektai. Nustatyta, kad santykiai tarp tėvų ir vaiko, ypač saugus ryšys, daro didelę įtaką vaikų ir paauglių elgsenai ir emocinei sveikatai (Soh, Chew, Koay ir Ang, 2018; Nikken, de Haan, 2015).

Tėvų auklėjimo pasirinkimai susiję su vaikų naudojimu internetu, gali arba skatinti, arba užkirsti kelią su internetu susijusių problemų vystymuisi. Tėvai, kurie stebi ir prižiūri savo vaikų naudojimąsi internetu, sudaro palankesnę aplinką kovoti su daugeliu internetinių grėsmių rūšių (Livingstone ir bendraautoriai, 2012).

Koning, Peeters, Finkenauer ir Van Den Eijnden (2018), Wang ir Xing (2018) tyrimai atskleidė, jog tėvų įsitraukimas, pvz., nustatant ribas, iš anksto pradant pokalbius skaitmeninio etiketo klausimais, modeliuojant atitinkamą skaitmeninių technologijų naudojimą/elgesį internete, yra kaip veiksminga priemonė, padedanti paaugliams kurti skaitmeninį etiketą. Daugelis užsienio tyrimų (Álvarez-García, García, ir Suárez-García, 2018; Nikken, de Haan, 2015; Wang, Xing, 2018) atskleidė, jog vaikų saugus prierašumas neigiamai siejasi su antisocialiu ir žalingu elgesiu. Vaikai, turintys artimus ryšius su tėvais, yra mažiau depresiški, nerimastingi, taip pat mažiau tikėtina, kad bus linkę į rizikingą elgesį, pvz., piktnaudžiavimą narkotikais, nusikalstamumą. Aktyvus tėvų įsitraukimas į paauglių naudojimąsi internetu, yra susijęs su mažesniu žalos patyrimu, taip pat su tais vaikais, kurie naudodamiesi internetu mėgaujasi internetinėmis galimybėmis ir įgyja daugiau skaitmeninių įgūdžių (Livingstone ir bendraautoriai, 2012).

Tikėtina, jog ne tik tėvų kontrolės stygius naudojimosi internetu atžvilgiu gali turėti įtakos vaikų siekiui internete atrasti riziką keliančias veiklas, kurios įtrauktų ir nekeltų nuobodulio. Tam taip pat gali turėti įtakos ir jų polinkiai ar asmenybinės savybės, tokios kaip aštrių pojūčių siekis, ar net kasdieniai sunkumai.

1.2 Aštrių pojūčių siekis paauglio gyvenime

S.S.J. Lin ir C.C. Tsai (2002) teigia, jog šiais laikais naršymas internete ar daugelis internetinių veiklų yra plačiai vertinami kaip pasaulinis aukštųjų technologijų nuotykis ir todėl tai gali būti laikoma viena iš aštrių pojūčių siekio formų. Aštrių pojūčių siekis yra svarbus paauglystės bruožas ir yra glaudžiai susijęs su rizikingu ar nuotykių ieškančiu elgesiu, tokiu kaip, didelio kiekio alkoholio vartojimas (Bulotaitės, Zamalijevos, 2016), perdėtas naudojimas internetu, noras lošti (Lin, Tsai, 2002; Müller ir kt., 2016) ar patyčios internetu, kai gali išlikti anonimiškas (Antoniadou ir kt., 2016; Aricak ir kt., 2008).

Zuckerman ir kt. savo darbo su pirmąja aštrių pojūčių siekio skale ėmėsi dar ankstyvaisiais 1960-iais. Nuo tada aštrių pojūčių siekio skalė ne kartą kito ir vystėsi. Aštrių pojūčių siekio skalės V forma šiuo metu yra viena populiariausių ir labiausiai naudojamų šios skalės versijų pasaulyje (Haynes ir kt., 2000). Zuckerman aštrių pojūčių siekio skalė matuoja individualius skirtumus tarp keturių aštrių pojūčių siekio aspektų: jaudulio ir nuotykių ieškojimas, potyrių ieškojimas, nesivaržymas ir nepakantumas nuoboduliui. Tuo tarpu kai nuotykių ieškojimo aspektas apima tokį elgesį kaip fiziškai rizikinga veikla, potyrių siekio aspektas rodo naujos patirties per keliones, muziką, meną ir narkotikų vartojimą elgesį. Nesivaržymo aspektui būdingi elgesio būdai, kurie ignoruoja socialinius apribojimus, tokius kaip, siekis kovoti, „laukiniai“ vakarėliai, alkoholio vartojimas, seksualinė laisvė. Nepakantumo nuoboduliui subskalė rodo, kaip labai asmuo netoleruoja rutinos bei trokšta nuolat kintančios aplinkos. (Lin, Tsai, 2002)

Aštrių pojūčių siekis gana glaudžiai siejasi su rizikingu elgesiu, todėl dažnas autorius tiek užsienio, tiek lietuvių, tiria sąsajas su šiuo kintamuoju.

L. Bulotaitės ir O. Zamalijevos (2016) straipsnyje siekta išsiaiškinti įvairių rizikingo elgesio tipų paplitimo tarp studentų ypatumus ir rizikingo elgesio bei aštrių pojūčių siekio sąsajas. Buvo nustatyta, jog net 94,7 proc. studentų pasižymi rizikingu elgesiu. Labiausiai paplitęs tarp studentų rizikingas elgesys - didelio alkoholio kiekio vartojimas vienu metu. Antra pagal populiarumą rizikinga veikla - važiavimas su apsvaigusiu nuo alkoholio vairuotoju. Neretas studentas šiame tyrime nurodė, jog rūko, dažnai vartoja alkoholį ar narkotikus, užsiima ekstremaliu sportu, nesaugiais lytiniais santykiais, vairuojant nevengia rašyti SMS žinučių.

Tyrime pastebėta, jog studentams, kuriems būdinga įvairi rizikinga veikla, pasižymi ir didesniu aštrių pojūčių siekiu. Kuo aštrių pojūčių siekio bendras balas yra ryškesnis, tuo didesnis rizikingo elgesio tipų skaičius yra būdingas tiriamajam. Nustatyta, jog aštrių pojūčių siekio skalė padeda nustatyti net tik asmeniui būdingų rizikingų veiklų kiekį, tačiau taip pat išsikirti kaip atskiras šias veiklas, pavyzdžiui, narkotikų vartojimą ar užsiėmimą ekstremaliu sportu.

B.K. Hong ir H.Y. Lee (2017) tyrimas patvirtina L. Bulotaitės ir O. Zamalijevos (2016) gautas sąsajas tarp aštrių pojūčių siekio ir rizikingo elgesio. Šiame tyrime siekta iširti suaugusių asmenų, kurie turi tatuiruočių bei auskarų, kūno kosmetinių procedūrų, savigarbos, aštrių pojūčių siekio ir rizikingo elgesio sąsajas. Buvo tiriamos dvi grupės, kontrolinė grupė ir žmonės turintys tatuiruočių bei/ar yra įsivėrę auskarų. Būtent antroje grupėje buvo nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp aštrių pojūčių siekio bei rizikingo elgesio. Žmonės turintys tatuiruočių ir auskarų buvo labiau linkę į aštrius pojūčius ir elgtis rizikingai nei kontrolinė grupė. Aštrių pojūčių siekis šiame tyrime artimai siejosi su psichologiniais faktoriais, tokiais kaip: ekstravertiškumas, impulsyvumas, asocialus elgesys, neatsakingas požiūris ar žemas nerimo lygis. Didelis polinkis į aštrius pojūčius artimai siejosi su narkotikų, alkoholio vartojimu, rūkymu, nusikalstama veikla.

Aštrių pojūčių siekį nevengiama tirti ir patyčių kontekste. N. Antoniadou ir kt. (2016) tyrime buvo ieškoma sąsajų tarp realių patyčių bei patyčių internete tarp paauglių. Realybėje besityčiojantys ir patyčių aukos šiame tyrime pasižymėjo aukštesniais balais net keliuose aštrių pojūčių siekio aspektuose. Jaudulio ir nuotykių ieškojimas neigiamai siejosi su internetinėmis patyčiomis bei teigiamai siejosi su viktimizacija internete (internetu vartotojas tampa interneto auka, patiria jo keliamas grėsmes, kurios turi žalingų pasekmių (Ruškus, Žvirdauskas, Kačenauskaitė, 2010)). Internetu besityčiojantys asmenys pasižymi aštrių pojūčių siekiu. Nors manoma, jog tai gali būti ne dėl žemų socialinių įgūdžių ar aštrių pojūčių siekio, bet labiau dėl to, kad internete galima lengviau užsipulti auką, dažniau pasireiškia agresija, kurią lengva išlieti. Paaugliai, kuriems patinka pavojingas, agresyvus ar konkurencingas elgesys internete, pasižymi labiau išreikštu aštrių pojūčių siekiu. Realybėje, aštrių pojūčių siekėjai labiau ieško jaudulio ir nuotykių per rizikingas veiklas ir nusikalstamą elgesį, o internete tokie asmenys labiau linkę bendrauti su nepažįstamais asmenimis siekiant pailsėti. Paauglių nepakantumas nuoboduliui, jaudulio ir nuotykių ieškojimas, taip pat negalėjimas suvokti kolegų jausmus per internetą (ypač jei tiriamasis pasižymi žema empatija), žaismingi ir juokaujantys veiksmai gali virsti į internetines patyčias, kurias išspręsti yra mažesnė tikimybė palyginus su realybėje vykstančiomis patyčiomis.

T. Aricak ir kt. (2008) nurodo, jog vykstant realioms patyčioms, skriaudėjas yra žinomas ir patyčios vyksta tam tikru laiku ir tam tikroje vietoje, tuo tarpu internetinėmis patyčios užsiima nebūtinai fiziškai ar psichologiškai už auką stipresnis asmuo bei patyčios gali ir vyksta bet kuriuo metu ir iš bet kurios vietos. Tai patvirtina faktą, jog internete galima lengvai užsipulti ar išlieti pyktį ant kito asmens bei tuo pačiu išlikti visiškai anonimu, ir dėl to nesusilaukti jokių pasekmių. O tai savo ruožtu vaikus gali skatinti internete elgtis rizikingai.

Tuo tarpu, kadangi aštrių pojūčių siekis glaudžiai siejamas su rizikinga veikla, nevengiama kaip rizikingą veiklą įvardinti ir priklausomybę nuo interneto ar lošimo sutrikimą. Aštrių pojūčių siekis ir priklausomybė nuo interneto paauglystėje jau kuris laikas domina daugelį tyrėjų.

S.S.J. Lin ir C.C. Tsai (2002) tyrė, ar aštrių pojūčių siekis paauglystėje turi sąsają su perdėtu interneto naudojimu. Šiame tyrime išryškėja psichologinė ypatybė būdinga paaugliams, aštrių pojūčių siekis, taip pat paauglių pažeidžiamumas priklausomybės nuo interneto aspektu. Aštrių pojūčių siekis pasirodė galintis paaugliams išskirti įvairias elgesio formas, tokias kaip narkotikų vartojimas, agresija, seksas, šuolis su parašiotu, šuolis su guma, keliavimas pėsčiomis ir stovyklavimas, kompiuterinių ir vaizdo žaidimų naudojimas.

Tuo tarpu K.W. Müller ir kt. (2016) tyrime gauti šiek tiek kitokie rezultatai. Tyrime siekta išsiaiškinti aštrių pojūčių siekio sąsąjas su priklausomybe nuo interneto ir lošimo sutrikimu. Tirtos 4 grupės žmonių: lošimo sutrikimą turintys pacientai, priklausomybę nuo interneto turintys pacientai, asmenys perdėtai besinaudojantys internetu, bet neturintys nuo jo priklausomybės ir saikingai besinaudojantys internetu asmenys. Šiame tyrime nebuvo gauta aštrių pojūčių siekio skirtumų tarp lošimo sutrikimą turinčių ir priklausomybę nuo interneto turinčių pacientų. Bet pastebėta, jog pacientų vyrų aštrių pojūčių siekio balai kai kuriose subskalėse buvo žemesni, nei saikingai internetu besinaudojančių asmenų.

Šių atliktų tyrimų rezultatai rodo, jog aštrių pojūčių siekis ir priklausomybė nuo interneto paauglystės laikotarpiu yra gan glaudžiai susiję. Tačiau taip pat ne visais atvejais patvirtinta, jog aštrių pojūčių siekis labiau būdingas asmenims, kurie yra linkę į rizikingą veiklą. Tam gali turėti įtakos įvairūs - tiek vidiniai, tiek aplinkos veiksniai. Aplinkos veiksniai laikytini - šeima, bendraamžiai, mokykla. Tuo tarpu vidiniai veiksniai skatinantys rizikingą elgesį internete - asmenybinės savybės, elgesio, emocijų problemos, o taip pat skirtingi paauglystės amžiaus tarpsnių ypatumai. Todėl yra svarbu suprasti paauglių polinkius, patiriamus elgesio ir emocijų sunkumus, siekiant rasti sąsąjas su jo aštrių pojūčių siekiu ir rizikingu elgesiu internete.

1.3 Galių ir sunkumų raiška paauglystėje

D. Petanidou ir kiti bendraautoriai (2014) teigia, jog nors paauglystė paprastai laikoma geros fizinės sveikatos laikotarpiu, ji tuo pačiu yra piko amžius, kai gali prasidėti psichinės sveikatos sutrikimai. Simptomai, susiję su emociniu nuovargiu, elgesio sunkumais, introspektyvumu ir skundais dėl sveikatos, nėra priskiriami aiškiai medicininei ar psichologinei diagnozei - tokiai kaip galvos skausmas, dirglumas ir nervingumas. Tai dažniausiai yra vadinami "subjektyviais skundais dėl sveikatos" ir paprastai laikomi trumpalaikiais, lydinčiais tik paauglystės laikotarpį. Tačiau kadangi tai yra dažniausiai pasitaikantys nusiskundimai paauglystės laikotarpiu, medicinos darbuotojai, psichologai bei kiti specialistai į tai žvelgia rimtai ir nuolat siekia išsiaiškinti šių simptomų pasireiškimo priežastis. Nustatyta, jog paauglystėje vyksta biologiniai, socialiniai ar psichologiniai pokyčiai, dėl kurių padidėja tikimybė išgyventi emocinius ir elgesio sunkumus. Neretai šie sunkumai gali kliudyti sveikam paauglio vystymuisi, nes jis negali efektyviai atlikti jo tarpsniui būdingų užduočių, prastėja jo fizinė ir psichologinė savijauta (Malinauskienė, Žukauskienė, 2007). Taip pat yra autorių, kurie teigia, kad patiriami sunkumai tam tikrame amžiaus tarpsnyje nebūtinai gali būti prilyginti elgesio ir emocijų sutrikimams (Biliūnienė, Miltenienė, 2013).

Kalbant apie psichinę sveikatą, pastaraisiais metais yra atliktas ne vienas tyrimas, kuriais siekta išsiaiškinti paauglių savo psichinės sveikatos suvokimą remiantis jų galiomis ir sunkumais.

Kai kurie autoriai teigia, jog emociniai ir elgesio sunkumai iki vidutinio paauglystės amžiaus didėja, o iki jaunystės normalizuojasi, tačiau taip pat yra ir prieštaraujančių tyrimų, kuriuose pastebima, jog sunkumai kylantys paauglystės metu, su amžiumi visgi mažėja (Malinauskienė, Žukauskienė, 2007). Tad yra gana sunku tiksliai suvokti, kuriuo laikotarpiu intensyviausiai ir kaip jie suvokia bei priima savo emocinius ir elgesio sunkumus.

H.S. Rimal ir A. Pokharel (2013) tyrimas atskleidė esminius galių ir sunkumų savivokos skirtumus tarp vaikinių ir merginų (M=14,11). Nustatyta, jog dažniausiai tarp paauglių pasitaikančios yra emocijų (24.5%) ir tarpasmeninės (22%) problemos. Merginos šiame tyrime reikšmingai labiau pasižymėjo emocijų problemomis, o vaikinai – hiperaktyvumu. Vertinant bendrą sunkumų įvertį, čia merginos turėjo aukštesnius įverčius lyginant su vaikiniais. O tuo tarpu J. He ir kitų bendraautorių (2013) tyrime išryškėjo vaikinių sunkumai. Paaiškėjo, jog reikšmingai aukštais įverčiais, lyginant su merginomis, vaikinai pasižymėjo ne tik vertinant sunkumus bendrai, tačiau ir hiperaktyvumo, problemų su bendraamžiais bei poveikio skalėse. Tuo tarpu žymiai žemesnius įverčius už merginas gavo emocijų simptomų ir socialaus elgesio skalėse.

Visa tai patvirtina ir D. Petanidou ir kitų tyrėjų (2014) atliktas tyrimas, kuriame tiriamieji nurodė subjektyvius sveikatos nusiskundimus. Nustatyta, jog paaugliai, kurie nurodė turintys daugiau

sveikatos nusiskundimų, taip pat pasižymėjo ir aukštesniais galių bei sunkumų skalių įverčiais. Emocijų simptomai, elgesio problemos, hiperaktyvumo ir tarpasmeninės problemos čia išryškėjo labiausiai. Tarp vyresnių paauglių, merginų bei tarp tų, kurie šiame tyrime pasižymėjo aukštais bendrų sunkumų įverčiais, išryškėjo didesnė rizika vertinant savo sveikatą, nurodyti net kelis ir pasikartojančius sveikatos nusiskundimus.

Literatūroje yra keliamos hipotezės, jog tokiems aušties paauglių savo sunkumų vertinimo įverčiams gali turėti įtakos ir aplinkos veiksniai, tokie kaip gyvenamoji vieta, privačių mokyklų ar valstybinių lankymas.

K. Singh, M. Junnarkar, S. Sharma (2015) atskleidžia, jog kaimo vietovėse gyvenantys paaugliai nuo jų urbanistinių kolegų skyrėsi prosocialiu elgesiu ir nerimo lygiu. Svarbu pabrėžti, jog vaikai augantys ir besimokantys mažuose miesteliuose, paprastai turi glaudesnius ryšius su bendraamžiais, tėvais ar kitais suaugusiaisiais, o tai savo ruožtu, sukuria vaikams saugesnę, patikimesnę aplinką, kurioje jis gali ramiai tyrinėti ir patirti paaugliškus išgyvenimus mažesniu intensyvumu. Tuo tarpu tas pats tyrimas taip pat atskleidžia, jog valstybinių mokyklų vyresnių klasių paaugliai nuo privačias mokyklas lankančių paauglių taip pat skyrėsi prosocialiu elgesiu, nerimo lygiu, streso pasireiškimu jų gyvenimuose.

Kaip svarbus faktorius taip pat yra išskiriamas ir šeiminėje aplinkoje vyraujanti atmosfera. K. Singh, M. Junnarkar, S. Sharma (2015) tyrimas taip pat atskleidė, jog paaugliai turintys sunkumų šeiminėje aplinkoje, pasižymėjo aukštesniu savo depresiškumo ir streso vertinimu. Panašūs gauti rezultatai ir tų paauglių, kurie pasižymi neigiamu savęs suvokimu – jie nurodė, jog susiduria su daugiau sunkumų, nors prosocialus elgesys išreikštas mažiau. Vertinant depresiškumo lygį, J. Bala'zs ir kiti bendraautoriai (2013) atskleidė, jog tiriamieji, kurie įvertinti kaip esantys ant depresijos ribos bei nerimastingi, pasižymėjo reikšmingai aukštesniais savo sunkumų vertinimo įverčiais, nei asmenys nepasižymintys depresiškumu ar nerimu. Taip pat išryškėjo polinkis į funkcinis sutrikimus ir didesnę savižudybės riziką tų tiriamųjų, kurie yra įvertinti kaip depresiški, esantys ant depresiškumo ribos ar nerimo ribos.

Visa tai rodo, jog be galo svarbu yra aplinka, kurioje gyvena paauglys, nes ten kylantys sunkumai neigiamai atsiliepia vaiko savęs ir savo sunkumų suvokimui. N. B. Y. Abdul Kadir ir kitų autorių (2015) atliktame tyrime siekta ištirti paauglius gyvenančius miesto neturtingųjų bendruomenėse, kuriose vyravo elgesio sutrikimai, emociniai simptomai, hiperaktyvumas, problemos su bendraamžiais ir prosocialus elgesys. Siekta išsiaiškinti, kurie rodikliai turi teigiamos, o kurie neigiamos įtakos paauglių gyvenime. Paaiškėjo, jog emociniai simptomai, tarpusavio problemos ir mažas prosocialaus elgesio įvertis yra neigiamos įtakos rodiklis, o tuo tarpu mažas emocinių simptomų ir aukštas hiperaktyvumo įvertis yra teigiamą įtaką lemiantys veiksniai. Taip

pat nustatyta, jog amžius šiuo atveju turi didelės įtakos teigiamam savęs ir savo sunkumų vertinimui.

Visi šie rezultatai tik įrodo kaip smarkiai paauglystės laikotarpiu vyrauja prosocialus elgesys, tarpasmeninių santykių problemos, o iš viso to kyla net depresiškumo ir nerimo simptomai. Vienas labiausiai pastebimų įtaką darančių veiksnių – hiperaktyvumas. Jis susijęs su elgesio bei tarpasmeninėmis problemomis, kurios pasireiškia vėlesniame paauglių vystymesi bei gali turėti įtakos paauglių polinkiui į rizikingą elgesį, aštrių pojūčių siekį. Todėl yra labai svarbu suprasti paauglių poreikius ir atrasti veiksmingas intervencijas tam, kad paaugliai kuo lengviau suvoktų jiems kylančius sunkumus, gebėtų juos įveikti, kiltų mažesnis noras rizikuoti ar siekti aštrių pojūčių netinkamais būdais.

2. TYRIMO METODIKA

2.1 Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 212 mokinių iš 4 skirtingų Klaipėdos ir Klaipėdos rajono mokyklų. 45 (21,2%) gimnazijos mokiniai, 120 (56,6%) – dviejų progimnazijų mokiniai, 47 (22,2%) – Klaipėdos rajono pagrindinės mokyklos mokiniai. Tiriamųjų amžius nuo 13 iki 17 metų ($M = 14,42$; $SD = 1,109$), jie yra 7 - 10 klasių mokiniai. Šiame tyrime dalyvavo 44,3% vaikų ir 55,7% merginų.

2.2 Įvertinimo būdai. Apklausei naudojami trys klausimynai: Rizikingo elgesio internete skalė (sukurta autorės), Aštrių pojūčių siekio skalė, bei Galių ir sunkumų klausimynas.

Rizikingo elgesio internete skalė sukurta tyrimo autorės. Šia skale yra siekiama atskleisti paauglių rizikingus bendravimo pasirinkimus internete. Skalė sudaryta remiantis autorių, tyrinėjusių ir aprašiusių paauglių bei suaugusių žmonių patiriamas grėsmes naudojantis internetu, ypač bendraujant socialiniuose tinkluose (Paluckaitė, Matulaitienė, 2015; Jokubaitė, 2014; Arasimavičius, 2008; Buziūtė, 2010; Lipeikienė ir kt., 2008; Sinkevičiūtė, 2017; Voropaj, 2007; Greenfield, 2004; Ruškus, Sujeta, 2011). Kurdama teiginius autorė rėmėsi savo kaip mokyklos psichologės patirtimi. Pokalbiuose su mokiniais buvo išklausomi vaikų pasakojimai apie patiriamus išgyvenimus bei savo neatsakingą, rizikingą elgesį bendraujant socialiniuose tinkluose (facebook, instagram, twitter ir kt.). Planuojant šį tyrimą buvo bandoma rasti jau sukurtą klausimyną rizikingam elgesiui internete įvertinti, tačiau tinkamo instrumento rasti nepavyko. Apskritai tyrimų, kur būtų siekiama atskleisti specifinius paauglių rizikingo bendravimo pasirinkimus internete, nėra daug.

Kaip jau minėta, šioje skalėje didžiausias dėmesys yra skiriamas bendravimui įvairiuose socialiniuose tinkluose, kadangi būtent bendravimas su kitais (dažnai nepažįstamais) asmenimis yra viena iš rizikingo elgesio apraiškų. Taip pat vienoje iš subskalių bandoma pažvelgti į vaikų naudojimosi internetu ypatumus, t.y. įvertinti galimą vaikų priklausomybės nuo interneto riziką.

Skalę sudaro 20 teiginių. Tyrimo dalyvis turi pasirinkti atsakymo variantą, kuris geriausiai atspindi jo nuomonę Likerto skalėje. Kiekvienas teiginys yra vertinamas nuo 1 (visiškai nesutinku) iki 5 (visiškai sutinku). Teiginiai suskirstyti į 4 subskales,

- *Užgaulus elgesys internete.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę polinkį į viešas pašaipas socialiniuose tinkluose. (pvz., „*Jeigu su kuo nors susipykstu, jį užblokuoju ar ištrinu iš draugų socialiniuose tinkluose*“, „*Paprastai jeigu su kuo nors susipykstu*

bendraudamas internetu, parašau jam ką nors įžeidžiančio ar pagrasinu“) (Cronbacho α : 0,619)

- *Privačių duomenų atskleidimas internete.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę polinkį atskleisti asmeninę informaciją apie save socialiniuose tinkluose, kurią gali matyti ir nepažįstami asmenys. (pvz., „*Savo socialinio profilio (facebook, instagram ir pan.) slaptažodį esu atskleidęs kitam žmogui*“, „*Aš dalinuosi asmeninėmis nuotraukomis, vaizdo įrašais, kuriuos gali peržiūrėti ne tik žmonės esantys mano draugų sąrašė*“) (Cronbacho α : 0,595)
- *Neatsargus seksualinis elgesys internete.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę polinkį internete bendrauti ir megzti seksualines pažintis su nepažįstamais asmenimis. (pvz., „*Atsakau į seksualinio turinio žinutes, nes manau, kad galėčiau su tuo žmogumi užmegzti artimesnius santykius*“, „*Su kažkuo susipažinus virtualiai, aš pasiūlau arba sutinku su to žmogaus pasiūlymu susitikti realybėje*“) (Cronbacho α : 0,588)
- *Priklausomybė nuo interneto.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę polinkį į priklausomybę nuo interneto tinklų. (pvz., „*Kiekvieną kartą internete užsibūnu ilgiau nei iš pradžių planavau*“, „*Nuolat mąstau apie socialinius tinklus ir tai kas juose vyksta*“) (Cronbacho α : 0,688)
- Bendras *Rizikingo elgesio internete* skalės teiginių vidinis suderinamumas pagal Cronbach α : 0,802, tarpusavio subskalių – 0,687.

Atskirai skaičiuojamas kiekvienos subskalės įvertis ir bendras rizikingo elgesio internete įvertis. Kiekvienoje subskalėje galima surinkti nuo 5 iki 25 balų. Visoje skalėje galima surinkti nuo 20 iki 100 balų.

Aštrių pojūčių siekio skalė (SSS-V, *Sensation Seeking Scale, Form V*) (Zuckerman, 2005, 2006). Į lietuvių kalbą šią skalę vertė Laima Bulotaitė ir Olga Zamalijeva, todėl buvo gautas jų leidimas naudoti lietuvišką skalės versiją savo tyrime. Skalę sudaro 40 porų teiginių. Tyrimo dalyvis turi pasirinkti vieną iš dviejų jo elgesį ir polinkius tiksliau apibūdinančių teiginių. Teiginiai suskirstyti į 4 subskales:

- *Jaudulio ir nuotykių ieškojimas.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę polinkį įsitraukti į veiklas, kuriose gaunama daugiau neįprastų jūtimų ir patirties. Cronbacho α : 0,566.
- *Potyrių ieškojimas.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę asmens naujos patirties siekimą per neįprastus pojūčius ir mintis bei gyvenant visuomenėje neįprasto, išskirtinio būdo gyvenimą. Cronbacho α : 0,538.

- *Nesivaržymas*. Didesni subskalės įverčiai rodo, kad individai yra labiau linkę atsipalaiduoti rinkdamiesi hedonistinį gyvenimo būdą, „laukinius“ vakarėlius, seksualinę laisvę, psichotropinių medžiagų vartojimą. Cronbacho α : 0,425.
- *Nepakantumas nuoboduliui*. Didesni subskalės įverčiai rodo didesnę rutinos, numatomų dalykų netoleravimą. Cronbacho α : 0,560.
- Bendras *Aštrių pojūčių siekio skalės* teiginių vidinis suderinamumas – 0,774, subskalių tarpusavio vidinis suderinamumas – 0,598.

Vertinant rezultatus skaičiuojamas kiekvienos subskalės įvertis atskirai (maksimalus kiekvienos subskalės įvertis – 10) ir bendras aštrių pojūčių siekio įvertis (maksimalus skalės įvertis – 40).

L. Bulotaitės ir O. Zamalijevos (2016) tyrime gautas vidiniai suderinamumas pagal Cronbacho α : jaudulio ir nuotykių subskalės - 0,79, potyrių ieškojimo – 0,53, nesivaržymo – 0,71, nepakantumo nuoboduliui – 0,57). Galimai, šių autorių tyrimo skalių vidinis suderinamumas geresnis, nes tyrime dalyvavo vyresni (amžiaus $M = 20,4$), nei mūsų tyrime, respondentai. Kaip autorės teigia, ne itin didelius vidinio suderinamumo koeficientus galėjo lemti šios skalės atsakymų variantų pasirinkimo ypatumai, kai tiriamasis turi pasirinkti tik vieną atsakymą iš dviejų vienas kitam prieštaraujančių teiginių, nesant tarpinio pasirinkimo.

Galių ir sunkumų klausimynas (Strengths and Difficulties Questionnaire, SDQ) sukurtas R. Goodman'o (1997) yra plačiai taikomas pasaulyje, juo siekiama nustatyti vaikų emocinius simptomus, elgesio problemas, hiperaktyvumą, santykių su bendraamžiais, socialumo problemas. SDQ klausimynas yra išverstas į daugiau nei 40 kalbų. Šiame tyrime naudojama laisvai prieinama šio klausimyno lietuviška versija (standartizavo ir Lietuvos imčiai pritaikė G. Gintilienė ir kt. (2004)). Yra parengtos trys klausimyno versijos: tėvams, mokytojams ir 11–16 metų vaikams. Vėliau, siekiant įvertinti specialistų pagalbos poreikį ir jos efektyvumą, SDQ papildytas *Poveikio skale* ir pakartotinio tyrimo formomis. Šiame tyrime naudojamas klausimynas, kurį pildė patys vaikai, o *Poveikio skalė* ir pakartotinio tyrimo formos nėra naudojamos.

Šį klausimyną sudaro 25 teiginiai apie teigiamas ir neigiamas vaiko savybes. Šie teiginiai sudaro penkias skales po penkis teiginius kiekvienoje: *Elgesio problemų*, *Hiperaktyvumo*, *Emocinių simptomų*, *Problemų su bendraamžiais*, *Socialaus elgesio*. 10 teiginių suformuluoti vaiko galioms (pvz., „Pradėtą darbą užbaigiu, sugebu susikaupti“, „Paprastai patinku savo bendraamžiams“), o 15 teiginių – vaiko sunkumams apibūdinti (pvz., „Dažnai susipešu. Galiu kitus priversti man paklusti“, „Nenustygstu vietoje, nurimstu neilgam“). Kiekvieną teiginį vaikai atsakydami vertina: *Netiesa*, *Iš dalies tiesa*, *Tiesa*. Bendras sunkumų įvertis apskaičiuojamas susumavus visų skalių, išskyrus socialumo, taškus. Šis įvertis gali būti nuo 0 iki 40 taškų.

Galių ir sunkumų skalės subskalių vidinis suderinamumas mūsų tyrime pagal Cronbacho α :

- Emocinių simptomų – 0,405,
- Elgesio problemų – 0,486,
- Problemų su bendraamžiais – 0,533,
- Hiperaktyvumo – 0,487,
- Socialaus elgesio – 0,554.

Bendras *Galių ir sunkumų skalės* teiginių vidinis suderinamumas – 0,634.

G. Gintilienės ir kt. autorių (2004) tyrime pateikiama, jog vidinis suderinamumas patikimiausias yra mokytojų versijoje ($\alpha \geq 0,80$), o vaikų versija – nepatikimiausia ($\alpha = 0,41$). Taip pat nustatytas geras SDQ diskriminantinis ir prognostinis validumas. Atlikti tyrimai leidžia teigti, jog lietuviškas SDQ versijas galima naudoti psichologiniam įvertinimui mokslinio tyrimo ir formalizuotos atrankos tikslais.

Tiriamiesiems buvo užduodami **papildomi klausimai**: 1 klausimas skirtas išsiaiškinti, kiek laiko vaikai kasdien praleidžia internete, 2 klausimai skirti išsiaiškinti, ar tėvai daro kokią nors įtaką vaiko naudojimuisi internetu. Taip pat mokiniai anketoje pažymėjo savo lytį, amžių ir klasę, mokyklą, kurioje mokosi.

2.3 Tyrimo eiga. Tyrimas buvo atliktas keturiose mokyklose (1 gimnazija, 2 progimnazijos ir 1 pagrindinė). Buvo remiamasi šiais tyrimo etikos principais: sutikimas, atvirumas ir sąžiningumas, teisė nedalyvauti, konfidencialumas, anonimiškumas, privatumas. Vaikams buvo išdalinti vokai su prašymu tėvams leisti vaikui dalyvauti tyrime. Nors ir buvo gauti tėvų sutikimai, tyrime dalyvavimas buvo laisvanoriškas. Tyrimas atliktas pamokų metu, gavus mokyklos vadovų leidimą atlikti jų mokykloje tyrimą. Dalis tiriamųjų buvo apklausti pačios tyrėjos, kita dalis tiriamųjų buvo apklausti pasitelkiant į pagalbą mokyklos psichologus, kurie buvo supažindinti su tyrimu ir anketa taip, jog galėtų atsakyti į vaikams kylančius klausimus tyrimo metu. Klausimyno aprašyme buvo pristatytas tyrimo tikslas, išdėstyta anketos pildymo instrukcija ir parodytas žymėjimo pavyzdys. Klausimyno pildymas trukdavo nuo 15 iki 30 minučių, klausimų ar neaiškumų beveik niekada nekildavo, o kilus tyrėja visada į juos atsakydavo. Buvo aptikta 14 sugadintų ar blogai užpildytų klausimynų, jie buvo pašalinti analizuojant duomenis.

2.4 Duomenų apdorojimas. Tyrimo rezultatai buvo apdoroti su SPSS (version 20.0) programine įranga. Skaičiuojami skalių, subskalių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai. Analizuojant skalių patikimumą naudota Cronbach alfa. Atlikta *Rizikingo elgesio internete skalės* faktorinė analizė ($\chi^2 =$

943,926, $df = 190$, $p = 0,00$). Siekiant išsiaiškinti galimus prognostinius ryšius rizikingam elgesiui internete, buvo atliekama daugialypė tiesinė regresinė analizė. Tikrinant ir ieškant sąsajų tarp rizikingo elgesio internete ir aštrių pojūčių siekio, galių ir sunkumų, tėvų kontrolės, amžiaus remtasi Spearman koreliacijos koeficientais. Ieškant skirtumų lyties atžvilgiu pasitelkta Mann-Whitney kriterijus. Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingas, kai $p < 0,05$.

3. TYRIMO REZULTATAI

Tyrime dalyvavo 226 tiriamieji, tačiau 14 anketų buvo pripažinta nevalidžiomis ir pašalintos analizuojant duomenis. Tyrimo imtį sudaro 212 tiriamųjų. Pasiskirstymą pagal demografinius duomenis matome 1 lentelėje.

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys %*

Demografinis blokas		N	%
Lytis	Vaikinas	94	44,3
	Mergina	118	55,7
Mokykla	Progimnazija	120	56,6
	Gimnazija	45	21,2
	Pagrindinė	47	22,2
Klasė	7	83	39,2
	8	62	29,2
	9	33	15,6
	10	34	16
Amžiaus vidurkis	14,4 metų		

Respondentai pagal lytį pasiskirstę gana tolygiai, tačiau merginų imtyje šiek tiek daugiau: vaikinai 44,3%, merginos 55,7%. Daugiau nei pusė imties yra progimnazijos mokiniai (56,6%), likusią imties dalį sudaro gimnazijos (21,2%) ir pagrindinės (22,2%) mokyklų mokiniai. Vidutinis respondentų amžius – 14,4 metai (SD=1,1). Didžiąją dalį respondentų sudaro 7 (39,2%) ir 8 (29,2%) klasių mokiniai, kiek mažiau 9 (15,6%) ir 10 (16%) klasių.

3.1 Rizikingas elgesys internete

Siekiant atskleisti, kokio pobūdžio rizikingas elgesys internete vyrauja tarp mokinių, buvo pateiktos keturios subskalės su rizikingam elgesiui internete būdingais požymiais (20 teiginių). Kadangi ši skalė naudojama pirmą kartą, šioje imtyje nebuvo apibrėžtos rizikingo elgesio internete normų ribos. Duomenys analizuojami apibendrintai, bandant apskritai suvokti, koks rizikingas elgesys internete vyrauja paauglystės laikotarpiu.

Priminsime, kad kiekvienoje subskalėje galima buvo surinkti nuo 5 iki 25 balų. Visoje skalėje galima surinkti nuo 20 iki 100 balų. 2 lentelėje matyti, jog didžiausias mokinių polinkis yra naudotis internetu (M=14,31, SD=4,06). Mažiausiai pasireiškia neatsargus seksualinis elgesys internete (M=8,97, SD=3,48). *Užgaulaus elgesio internete* (M=9,63, SD=3,32) ir *Privačių duomenų atskleidimo internete* (M=9,13, SD=3,37) subskalių vidurkiai tik nežymiai skiriasi nuo *Neatsargaus*

seksualinio elgesio internete subskalės, tai reiškia, jog šių trijų subskalių elgesio modeliai tiriamiesiems pasireiškia gana vienodu intensyvumu.

2 lentelė. *Rizikingo elgesio internete skalės ir jos subskalių statistiniai duomenys*

	Bendra rizikingo elgesio internete skalė	Užgaulus elgesys internete	Privačių duomenų atskleidimas internete	Neatsargus seksualinis elgesys internete	Priklausomybė nuo interneto
Vidurkis	42,04	9,63	9,13	8,97	14,31
Mediana	41	9	8,5	8	15
Moda	39	7	7	5	15
Std. Nuokrypis	10,27	3,32	3,37	3,48	4,06
Minimumas	20	5	5	5	5
Maksimumas	75	22	22	23	24
Suma	8912	2042	1936	1901	3033

Žvelgiant į bendros *rizikingo elgesio internete* skalės rezultatus, matyti, jog skalės balų vidurkis – 42,04, std. nuokrypis – 10,27. Mokinių rizikingas elgesys internete bendrai žvelgiant nėra ryškiai išreikštas, kadangi vidurkis siekia tik ketvirtadalį visų galimų surinkti balų šioje skalėje. Bendros *rizikingo elgesio internete* skalės duomenys, remiantis Kolmogorov-Smirnov (df=212, p=0,2), yra pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį, tačiau turi išskirčių, kurių nėra pagrindo šalinti, dėl to toliau analizuojant duomenis bus taikomas Mann-Whitney kriterijus, norint nustatyti, kurie mus dominančių rodiklių skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

3 lentelė. *Rizikingo elgesio internete subskalių tarpusavio sąsajos*

			1	2	3	4
1	Užgaulus elgesys internete	Koreliacijos koeficientas	1,000			
		p				
2	Privačių duomenų atskleidimas internete	Koreliacijos koeficientas	0,360**	1,000		
		p	0,000			
3	Neatsargus seksualinis elgesys internete	Koreliacijos koeficientas	0,426**	0,466**	1,000	
		p	0,000	0,000		
4	Priklausomybė nuo interneto	Koreliacijos koeficientas	0,336**	0,287**	0,337**	1,000
		p	0,000	0,000	0,000	

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai p<0,01

3 lentelėje galima pastebėti, kad visos *rizikingo elgesio internete* subskalės tarpusavyje koreliuoja, tačiau silpnai. Tai reiškia, jog augant vieno elgesio modelio išreikštumui, taip pat

ryškėja ir kitam rizikingam elgesiui internete būdingi bruožai, pvz., kuo labiau tiriamasis priklausomas nuo interneto, tuo ryškiau internete pasireiškia užgaulus ir neatsargus seksualinis elgesys, taip pat apie save atskleidžia daugiau privačios informacijos kitiems asmenims.

3.2 Aštrių pojūčių siekis

Siekiant atskleisti, kokio pobūdžio aštrių pojūčių siekis vyrauja tarp mokinių, buvo pateikta *Aštrių pojūčių siekio skalė* (SSS-V). Teiginiai suskirstyti į 4 subskales (kiekvienoje po 10 porų teiginių), o vertinant rezultatus skaičiuojamas kiekvienos subskalės įvertis atskirai (maksimalus kiekvienos subskalės įvertis – 10) ir bendras aštrių pojūčių siekio įvertis (maksimalus skalės įvertis – 40). Ja norima labiau suprasti tiriamųjų polinkius ir savybes, kurios vyrauja paauglystės laikotarpiu.

4 lentelė. *Aštrių pojūčių siekio skalės ir jos subskalių statistiniai duomenys*

	Bendras aštrių pojūčių siekis	Jaudulio ir nuotykių ieškojimas	Potyrių ieškojimas	Nesivaržymas	Nepakantumas nuoboduliui
Vidurkis	17,53	6,29	4,99	3,45	2,80
Mediana	18	7	5	3	3
Moda	14,00 ^a	7	6	1	2
Std. Nuokrypis	5,87	2,46	2,02	2,43	1,73
Minimumas	5	0	0	0	0
Maksimumas	31	10	10	9	9
Suma	3717	1335	1057	731	594

Šioje imtyje mokiniai labiausiai linkę į jaudulio ir nuotykių ieškojimą ($M=6,29$, $SD=2,46$) (4 lentelė). O mažiausiai pasireiškia nepakantumas nuoboduliui ($M=2,80$, $SD=1,73$). Tai rodo, jog mokiniai pakankamai lengvai priima kasdienę rutiną, yra gana pastovūs, tačiau linkę į neįprastas patirtis, tokias kaip nardymas ar kopimas į kalnus. Žvelgiant į bendros *Aštrių pojūčių siekio* skalės rezultatus, matyti, jog skalės balų vidurkis – 17,53, std. nuokrypis – 5,87. Bendrai aštrių pojūčių siekis tarp mokinių nėra ryškiai pasireiškiantis. Dažnas pasižymi keliais labiau išreikštais polinkiais, kurie kelia neįprastų, naujų, tačiau pozityvių pojūčių ir patirties. Kiti polinkiai, tokie kaip psichotropinių medžiagų vartojimas ar draugų kaita, šioje imtyje lieka silpniau pasireiškiantys.

Bendros *Aštrių pojūčių siekio* skalės duomenys, remiantis Kolmogorov-Smirnov ($df=212$, $p=0,04$), nėra pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį, dėl to toliau analizuojant duomenis bus taikomas Mann-Whitney kriterijus, norint nustatyti, kurie mus dominančių rodiklių skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

5 lentelė. *Aštrių pojūčių siekio subskalių tarpusavio sąsajos*

			1	2	3	4
1	Jaudulio ir nuotykių ieškojimas	Koreliacijos koeficientas	1,000			
		p				
2	Potyrių ieškojimas	Koreliacijos koeficientas	0,276**	1,000		
		p	0,000			
3	Nesivaržymas	Koreliacijos koeficientas	0,306**	0,317**	1,000	
		p	0,000	0,000		
4	Nepakantumas nuoboduliui	Koreliacijos koeficientas	0,140*	0,192**	0,441**	1,000
		p	0,042	0,005	0,000	

*Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,05$

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

Galima pastebėti, kad visos *Aštrių pojūčių siekio* subskalės tarpusavyje silpnai koreliuoja (5 lentelė). Tai reiškia, jog esant labiau išreikštam kažkuriam vienam polinkiui, taip pat ryškėja ir kito aštrių pojūčių polinkio bruožai, t.y., kuo didesnis tiriamojo polinkis ieškoti jaudulio ir nuotykių, tuo labiau pasireiškia ir naujų, neįprastų potyrių, kaitos gyvenime siekis, taip pat didėja nesivaržymo lygis.

3.3 Galios ir sunkumai

Siekiant atskleisti, kokiomis savybėmis bei galiomis ir sunkumais pasižymi mokiniai, buvo pateiktas *Galių ir sunkumų klausimynas (SDQ)*. Šį klausimyną sudaro 25 teiginiai apie teigiamas ir neigiamas vaiko savybes. Teiginiai suskirstyti į 5 subskales (kiekvienoje po 5 poras teiginių), vertinant rezultatus skaičiuojamas kiekvienos subskalės įvertis atskirai - maksimalus kiekvienos subskalės įvertis – 10. *Bendras sunkumų* įvertis apskaičiuojamas susumavus visų skalių, išskyrus socialumo, taškus. Šis įvertis gali būti nuo 0 iki 40 taškų. Ja norima apžvelgti, su kuriais sunkumais mokiniai susiduria dažniausiai paauglystės laikotarpiu ir koku intensyvumu tai pasireiškia jų gyvenime.

6 lentelė. *Galių ir sunkumų skalės vaikų vertinimo normos*

	Norma	Riba	Nuokrypis
Socialumo skalė	6–10	5	0–4
Hiperaktyvumo skalė	0–4	5	6–10
Emocinių simptomų skalė	0–3	4–5	6–10
Elgesio problemų skalė	0–3	4	5–10
Problemų su bendraamžiais skalė	0–3	4	5–10
Bendra sunkumų skalė	0–14	15–17	18–40

Gintilienė su bendraautoriais (2004) nustatė Lietuvos vaikų skalės vertinimo normas (6 lentelė), kuriomis bus remiamasi analizuojant mūsų tiriamųjų subskalių įverčius.

7 lentelė. *Galių ir sunkumų skalės ir jos subskalių statistiniai duomenys*

	Bendra sunkumų skalė	Emociniai simptomai	Elgesio problemos	Problemos su bendraamžiais	Hiperaktyvumas	Socialumas
Vidurkis	13,25	3,35	3,14	2,84	3,92	6,70
Mediana	13	3	3	2	4	7
Moda	11	3	2	2	3	6
Std. Nuokrypis	5,22	2,23	1,62	1,93	2,15	2,16
Minimumas	3	0	0	0	0	0
Maksimumas	34	9	8	8	10	10
Suma	2809	711	666	602	830	1421

Rezultatai rodo (7 lentelė), jog mokiniai labiausiai patiria hiperaktyvumo sunkumus ($M=3,92$, $SD=2,15$), t.y. mokiniams sunkiausia yra sukonzentruoti ir išlaikyti dėmesį kasdienėje veikloje. Tuo tarpu mažiausiai problemų kyla su bendraamžiais ($M=2,84$, $SD=1,93$), tiriamieji teigia, jog palaiko santykius su kitais juos supančiais vaikais, retai žaidžia ar užsiima kita veikla vieni. Daugumos subskalių vidurkiai rodo, kad vaikų patiriamų sunkumų intensyvumas šiuo laikotarpiu yra normalus. Tačiau kalbant apie *Emocinių simptomų* ($M=3,35$, $SD=2,23$) ir *Elgesio problemų* ($M=3,14$, $SD=1,62$) subskales, matyti šių elgesio sunkumų pasireiškimo intensyvumą artėjimas link normų ribos. Žvelgiant į *bendros sunkumų* skalės rezultatus, matyti, jog skalės balų vidurkis – 13,25, std. nuokrypis – 5,22. Bendras tiriamųjų sunkumų potyris yra normalus šiuo gyvenimo laikotarpiu. T.y. šios imties mokiniai patiria tiek sunkumų ir tokiu intensyvumu, kaip ir kiti jų amžiaus vaikai.

Bendros sunkumų skalės duomenys, remiantis Kolmogorov-Smirnov ($df=212$, $p=0,001$), nėra pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį, dėl to toliau analizuojant duomenis bus taikomas Mann-Whitney kriterijus, norint nustatyti, kurie mus dominančių rodiklių skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

8 lentelėje matyti, kad dauguma sunkumų subskalių tarpusavyje silpnai koreliuoja. Tiriamasis, kuris patiria daugiau emocinių sunkumų, taip pat pasižymės ir labiau išreiktu probleminiu elgesiu, hiperaktyvumu, turės bendravimo sunkumų su bendraamžiais. Tuo tarpu sąsajų nematyti tik tarp *Hiperaktyvumo* ir *Problemų su bendraamžiais* subskalių. Tai reiškia, kad labiau hiperaktyvus vaikas, nebūtinai turės daugiau bendravimo problemų su bendraamžiais.

Tuo tarpu žvelgiant į *socialumo* subskalę matyti, jog ji turi sąsajų su hiperaktyvumu ir kylančiomis problemomis su bendraamžiais. Kuo labiau tiriamasis linkęs atsižvelgti į kitus žmones,

jiems padėti, tuo labiau pas jį yra išreikštas hiperaktyvumas bei turi daugiau bendravimo sunkumų su bendraamžiais.

8 lentelė. *Galių ir sunkumų (SDQ) subskalių tarpusavio sąsajos*

			1	2	3	4	5
1	Emociniai simptomai	Koreliacijos koeficientas	1,000				
		p					
2	Elgesio problemos	Koreliacijos koeficientas	0,435**	1,000			
		p	0,000				
3	Problemos su bendraamžiais	Koreliacijos koeficientas	0,216**	0,256**	1,000		
		p	0,002	0,000			
4	Hiperaktyvumas	Koreliacijos koeficientas	0,203**	0,191**	0,108	1,000	
		p	0,003	0,005	0,118		
5	Socialumas	Koreliacijos koeficientas	0,074	-0,110	0,200**	0,269**	1,000
		p	0,285	0,110	0,003	0,000	

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

3.4 Rizikingo elgesio internete sąsajos su aštrių pojūčių siekiu bei patiriamais sunkumais

Vienas iš šio tyrimo uždavinių yra atskleisti galimas rizikingo elgesio internete sąsajas su aštrių pojūčių siekiu ir bendrų sunkumų skalėmis. Tuo siekiama labiau suprasti kurie mokinių polinkiai ir savybės bei patiriami sunkumai, turi įtakos jų labiau išreikštam rizikingam elgesiui internete.

Matosi aiškus ryšys, jog kuo rizikingesnis tiriamųjų elgesys internete, tuo jie yra labiau linkę siekti aštrių pojūčių bei turi daugiau sunkumų (9 lentelė).

9 lentelė. *Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekiu ir bendrų sunkumų skalių sąsajos*

			1	2	3
1	Bendra sunkumų skalė	Koreliacijos koeficientas	1,000		
		p			
2	Bendras aštrių pojūčių siekis	Koreliacijos koeficientas	0,099	1,000	
		p	0,150		
3	Bendra rizikingo elgesio internete skalė	Koreliacijos koeficientas	0,394**	0,328**	1,000
		p	0,000	0,000	

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

10 lentelėje pateikiamos visų trijų tyrimo metodikų subskalių tarpusavio sąsajos. Dėl duomenų gausos subskalių pavadinimai į lentelę netilpo, todėl juos atitinkamai sunumeravome:

Rizikingas elgesys internete: 1-Užgaulus elgesys internete; 2-Privačių duomenų atskleidimas internete; 3-Neatsargus seksualinis elgesys internete; 4-Priklausomybė nuo interneto;

Aštrių pojūčių siekis: 5-Jaudulio ir nuotykių ieškojimas; 6-Potyrių ieškojimas; 7-Nesivaržymas; 8-Nepakantumas nuoboduliui;

Galios ir sunkumai: 9-Emociniai simptomai; 10-Elgesio problemos; 11-Problemos su bendraamžiais; 12-Hiperaktyvumas; 13-Socialumas.

10 lentelė. *Visų trijų kintamųjų subskalių tarpusavio sąsajos*

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2	Koreliacijos koeficientas	0,360**	1,000										
	p	0,000											
3	Koreliacijos koeficientas	0,426**	0,466**	1,000									
	p	0,000	0,000										
4	Koreliacijos koeficientas	0,336**	0,287**	0,337**	1,000								
	p	0,000	0,000	0,000									
5	Koreliacijos koeficientas	-0,032	0,014	0,096	-0,087	1,000							
	p	0,645	0,841	0,164	0,208								
6	Koreliacijos koeficientas	-0,005	0,205**	0,240**	0,161*	0,276**	1,000						
	p	0,946	0,003	0,000	0,019	0,000							
7	Koreliacijos koeficientas	0,277**	0,236**	0,467**	0,198**	0,306**	0,317**	1,000					
	p	0,000	0,001	0,000	0,004	0,000	0,000						
8	Koreliacijos koeficientas	0,170*	0,163*	0,261**	0,153*	0,140*	0,192**	0,441**	1,000				
	p	0,013	0,018	0,000	0,026	0,042	0,005	0,000					
9	Koreliacijos koeficientas	0,054	0,216**	0,180**	0,242**	-0,233**	0,052	-0,084	-0,018	1,000			
	p	0,433	0,002	0,009	0,000	0,001	0,453	0,225	0,790				
10	Koreliacijos koeficientas	0,204**	0,184**	0,237**	0,251**	-0,049	0,107	0,143*	0,169*	0,435**	1,000		
	p	0,003	0,007	0,000	0,000	0,481	0,122	0,037	0,014	0,000			
11	Koreliacijos koeficientas	0,006	-0,011	0,052	0,054	-0,072	0,049	-0,036	-0,030	0,216**	0,256**	1,000	
	p	0,933	0,878	0,451	0,432	0,294	0,481	0,605	0,662	0,002	0,000		
12	Koreliacijos koeficientas	0,013	0,076	0,066	0,092	0,067	-0,012	0,021	0,022	0,203**	0,191**	0,108	1,000
	p	0,855	0,270	0,339	0,183	0,334	0,860	0,756	0,747	0,003	0,005	0,118	
13	Koreliacijos koeficientas	-0,200**	0,007	-0,104	-0,130	0,003	-0,047	-0,329**	-0,328**	0,074	-0,110	0,200**	0,269**
	p	0,004	0,919	0,132	0,058	0,971	0,494	0,000	0,000	0,285	0,110	0,003	0,000

*Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,05$

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

1-Užgaulus elgesys internete; 2-Privačių duomenų atskleidimas internete; 3-Neatsargus seksualinis elgesys internete; 4-Priklausomybė nuo interneto; 5-Jaudulio ir nuotykių ieškojimas; 6-Potyrių ieškojimas; 7-Nesivaržymas; 8-Nepakantumas nuoboduliui; 9-Emociniai simptomai; 10-Elgesio problemos; 11-Problemos su bendraamžiais; 12-Hiperaktyvumas; 13-Socialumas.

Iš 10 lentelės matyti, jog daugelis subskalių įverčių nors ir nelabai stipriai, tačiau yra tarpusavyje reikšmingai susiję. Didžioji dauguma koreliacijų - teigiamos, tai reiškia, jog didėjant vienai elgesio apraškai, didės ir kita. Pvz., ryškiau pasireiškiant užgauliam elgesiui internete, tai pat daugėja ir neatsargaus seksualinio elgesio internete, privačių duomenų atskleidimo internete, didėja priklausomybė nuo interneto, ryškėja nesivaržymo, nepakantumo nuoboduliui elgesys, elgesio problemos, ir mažėja socialumo įverčiai.

Taip pat yra ir neigiamų koreliacijų, kurios nurodo atvirkščią ryšį tarp kintamųjų, pvz., didėjant socialumo lygiui, mažiau pasireiškia užgaulus elgesys internete, nesivaržymas, nepakantumas nuoboduliui. O tiriamasis, kuris linkęs labiau ieškoti jaudulio ir nuotykių, patiria reikšmingai mažiau emocinių sunkumų.

3.5 Aštrių pojūčių siekio ir patiriamų sunkumų prognozė rizikingam elgesiui internete

Vienas iš šio tyrimo uždavinių - nustatyti galimą prognostinį ryšį: paauglių rizikingą elgesį internete galima prognozuoja labiau išreikštas aštrių pojūčių siekis bei jų patiriami sunkumai. Analizei pasirinkta naudoti daugialypės tiesinės regresijos modelį.

Pirmiausia buvo patikrintas modelio statistinis tinkamumas analizei. Priklausomas kintamasis – rizikingas elgesys internete, nepriklausomi – aštrių pojūčių siekis ir patiriami sunkumai. Pradiniame modelio tyrime buvo pastebėta viena išskirtis, kurią pašalinus pagerėjo kriterijų rodikliai.

Modelio determinacijos koeficientas ($R^2 = 0,266$) paaiškina 26,6% rizikingo elgesio internete dispersijos ir modelis yra statistiškai reikšmingas. Kadangi aštrių pojūčių siekio ir sunkumų skalės tarpusavyje nekoreliuoja, tai ir multikolinearumo pastebėta nebuvo (tolerancija = 0,989; VIF = 1,011). Nuspręsta, kad modelis ($R = 0,516$, $R^2 = 0,266$, $p = 0,000$) yra tinkamas.

Kadangi daugialypės regresinės analizės metodu ištyrėme, kaip rizikingam elgesiui internete daro įtaką aštrių pojūčių siekis ir patiriami sunkumai, tai galime užrašyti regresijos lygtį, geriausiai nusakančią priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų ryšį. Analizuotų nepriklausomų kintamųjų atveju daugialypės tiesinės regresijos lygtis bus:

$$\text{Rizikingas elgesys internete} = 22,987 + 0,514 \times \text{aštrių pojūčių siekis} + 0,745 \times \text{bendri sunkumai}.$$

11 lentelė. *Daugialypės tiesinės regresijos modelis, prognozuojant rizikingą elgesį internete*

Modelis	B	Beta	t	p	Tolerancija	VIF
Konstanta	22,987					
Bendras aštrių pojūčių siekis	0,514	0,302	5,055	0,000	0,989	1,011
Bendra sunkumų skalė	0,745	0,388	6,504	0,000	0,989	1,011

*Statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

Statistiškai reikšmingi aštrių pojūčių siekio koeficientai ($B=0,514$, $Beta=0,302$, $p=0,000$) ir patiriamų sunkumų koeficientai ($B=0,745$, $Beta=0,388$, $p=0,000$) prognozuoja 26,6% rizikingo elgesio internete. Galima prognozuoti, kad didėjant aštrių pojūčių siekiui ir patiriamiems sunkumams, ryškėja rizikingas elgesys internete. Labiau rizikingą elgesį internete prognozuoja patiriami sunkumai ($Beta=0,388$).

3.6 Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio bei galių ir sunkumų palyginimas lyties, amžiaus, tėvų kontrolės ir kasdien praleidžiamo laiko kiekio internete atžvilgiais

3.6.1 Skirtumai tarp vaikinių ir merginų

Kadangi jau išsiaiškinome kaip pasireiškia rizikingas elgesys internete, aštrių pojūčių siekis bei galios ir sunkumai paauglio gyvenime bendroje šio tyrimo imtyje, todėl taip pat yra labai svarbu apžvelgti ir paieškoti reikšmingų skirtumų tarp šių kintamųjų lyties ir amžiaus atžvilgiu. Tuo siekiama labiau suprasti galimus skirtingus vyraujančius elgesio, polinkių, savybių ypatumus tarp vaikinių ir merginų bei skirtingo amžiaus mokinių.

Bandant ieškoti skirtumų lyties atžvilgiu tarp rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio bei sunkumų skalių, reikšmingų skirtumų nebuvo pastebėta, p visais atvejais daugiau už 0,05 (12 lentelė). Tai rodo, jog tiek vaikinai, tiek merginos pasižymi labai panašaus intensyvumo rizikingu elgesiu internete, aštrių pojūčių siekiu bei patiriamais sunkumais.

12 lentelė. *Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio ir sunkumų skalių palyginimas lyties atžvilgiu*

	Respondento lytis	N	Vidurkio rangas	U	W	Z	p
Bendra rizikingo elgesio internete skalė	Vaikinas	94	106,85	5513,5	12534,5	-0,07	0,942
	Mergina	118	106,22				
Bendras aštrių pojūčių siekis	Vaikinas	94	114,85	4761,0	11782,0	-1,77	0,076
	Mergina	118	99,85				
Bendra sunkumų skalė	Vaikinas	94	99,43	4881,0	9346,0	-1,50	0,133
	Mergina	118	112,14				

Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingas, kai $p < 0,05$

13 lentelėje atvaizduotos sąsajos lyties atžvilgiu. Yra keletas reikšmingų skirtumų įvairių elgesio, polinkių ir savybių ypatumuose. Galima pastebėti, jog *Rizikingo elgesio internete* subskalėse yra du reikšmingi skirtumai - vaikinai internete linkę elgtis užgauliau, t.y. nevensia prisidėti prie pašaipų ar jas inicijuoti, o tuo tarpu merginos internete apie save atskleidžia daugiau privačios informacijos

kitiems asmenims, nei tai daro vaikinai. *Aštrių pojūčių siekio* subskalėse taip pat matomi du reikšmingi skirtumai - naujos patirties per neįprastus pojūčius ir mintis labiau siekia merginos, o vaikinai labiau pasižymi nesivaržymu, t.y. labiau linkę į laisvesnį gyvenimo būdą. Žvelgiant į *Galios ir sunkumų* subskales matyti, jog čia merginos labiau, nei vaikinai, pasižymi socialumu, linkusios atsižvelgti į kitus asmenis, jiems padėti, tačiau reikšmingai labiau patiria emocinius sunkumus, tokius kaip nerimas, baimė, liūdesys, susirūpinimas.

13 lentelė. *Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio bei galios ir sunkumų kintamųjų subskalių palyginimas pagal lytį*

		Respondento lytis	N	Vidutinis rangas	U	W	Z	p
Rizikingas elgesys internete	Užgaulus elgesys internete	Vaikinas	94	118,58	4410,5	11431,5	-2,57	0,010
		Mergina	118	96,88				
	Privačių duomenų atskleidimas internete	Vaikinas	94	92,71	4250,0	8715,0	-2,94	0,003
		Mergina	118	117,48				
	Neatsargus seksualinis elgesys internete	Vaikinas	94	110,58	5162,5	12183,5	-0,87	0,384
		Mergina	118	103,25				
Priklausomybė nuo interneto	Vaikinas	94	102,13	5135,0	9600,0	-0,93	0,353	
	Mergina	118	109,98					
Aštrių pojūčių siekis	Jaudulio ir nuotykių ieškojimas	Vaikinas	94	114,99	4748,0	11769,0	-1,81	0,070
		Mergina	118	99,74				
	Potyrių ieškojimas	Vaikinas	94	95,60	4521,5	8986,5	-2,34	0,020
		Mergina	118	115,18				
	Nesivaržymas	Vaikinas	94	121,03	4180,5	11201,5	-3,10	0,002
		Mergina	118	94,93				
Nepakantumas nuoboduliui	Vaikinas	94	115,38	4711,5	11732,5	-1,91	0,056	
	Mergina	118	99,43					
Galios ir sunkumai	Emociniai simptomai	Vaikinas	94	90,27	4020,5	8485,5	-3,47	0,001
		Mergina	118	119,43				
	Elgesio problemos	Vaikinas	94	109,71	5244,5	12265,5	-0,69	0,487
		Mergina	118	103,94				
	Problemos su bendraamžiais	Vaikinas	94	107,24	5476,5	12497,5	-0,16	0,874
		Mergina	118	105,91				
Hiperaktyvumas	Vaikinas	94	104,82	5388,5	9853,5	-0,36	0,720	
	Mergina	118	107,83					
Socialumas	Vaikinas	94	88,46	3850,5	8315,5	-3,86	0,000	
	Mergina	118	120,87					

Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingas, kai $p < 0,05$

3.6.2 Sąsajos su tiriamųjų amžiumi

Bandant suvokti skirtingus mokinių elgesio, polinkių, savybių ypatumus, taip pat bandoma rasti reikšmingų sąsajų su tiriamųjų amžiumi. Galima pastebėti, jog amžiaus atžvilgiu vyrauja tik viena silpna, bet statistiškai reikšminga sąsaja su bendru aštrių pojūčių siekio rodikliu ($p=0,047$) (14

lentelė). Tai rodo, jog kuo vyresnio amžiaus tiriamasis, tuo jis yra labiau linkęs į aštrių pojūčių siekį. Tuo tarpu patiriamų sunkumų intensyvumas bei rizikingas elgesys internete tiek jaunesnio, tiek vyresnio amžiaus mokinių statistiškai reikšmingai nesiskiria, t.y amžius neturi sąsajų su vaikų patiriamų sunkumų intensyvumu bei rizikingu elgesiu internete. Taip pat amžius nesisieja ir su kasdien praleidžiamo laiko kiekiu internete.

14 lentelė. *Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio ir bendrų sunkumų skalių sąsajos su tiriamųjų amžiumi*

		Bendra sunkumų skalė	Bendras aštrių pojūčių siekis	Bendra rizikingo elgesio internete skalė	Kasdien praleidžiamo laiko kiekis internete
Respondento amžius	Koreliacijos koeficientas	0,074	0,136*	0,110	0,006
	p	0,284	0,047	0,111	0,930

*Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,05$

15 lentelė. *Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio bei galių ir sunkumų kintamųjų subskalių sąsajos su amžiumi*

		Respondento amžius	
Rizikingas elgesys internete	Užgaulus elgesys internete	Koreliacijos koeficientas	-0,082
		p	0,237
	Privačių duomenų atskleidimas internete	Koreliacijos koeficientas	0,315**
		p	0,000
	Neatsargus seksualinis elgesys internete	Koreliacijos koeficientas	0,246**
		p	0,000
Priklausomybė nuo interneto	Koreliacijos koeficientas	-0,068	
	p	0,324	
Aštrių pojūčių siekis	Jaudulio ir nuotykių ieškojimas	Koreliacijos koeficientas	0,036
		p	0,605
	Potyrių ieškojimas	Koreliacijos koeficientas	0,223**
		p	0,001
	Nesivaržymas	Koreliacijos koeficientas	0,086
		p	0,213
Nepakantumas nuoboduliui	Koreliacijos koeficientas	0,072	
	p	0,294	
Galios ir sunkumai	Emociniai simptomai	Koreliacijos koeficientas	0,144*
		p	0,037
	Elgesio problemos	Koreliacijos koeficientas	-0,043
		p	0,532
	Problemos su bendraamžiais	Koreliacijos koeficientas	0,063
		p	0,364
	Hiperaktyvumas	Koreliacijos koeficientas	0,030
		p	0,662
	Socialumas	Koreliacijos koeficientas	0,049
		p	0,481

*Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,05$

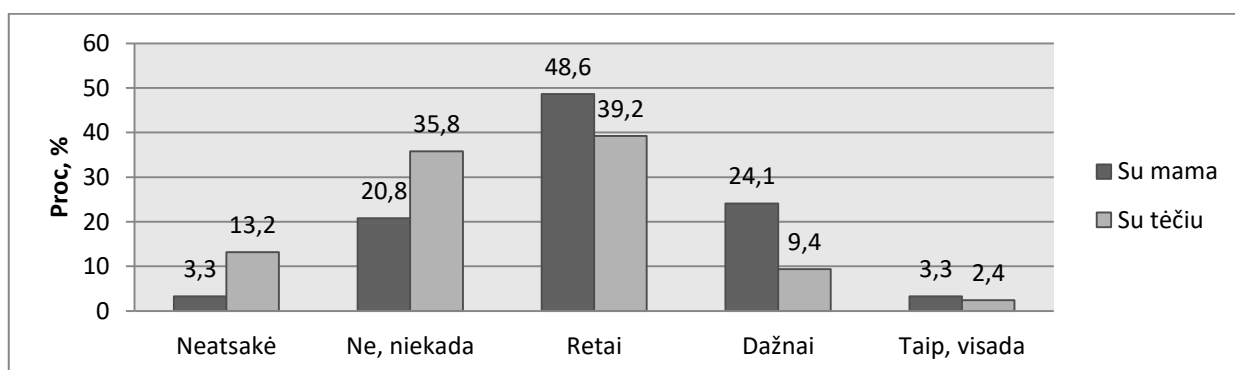
**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

Kaip matyti iš subskalių rodiklių sąsajų su amžiumi lentelės (15 lentelė), amžius turi sąsajų su keturiais tiriamųjų elgesio ir polinkių ypatumais. Kuo vyresnio amžiaus tiriamieji, tuo daugiau internete apie save atkleidžia privačios informacijos kitiems asmenims, yra labiau linkę internete į neatsargų seksualinį bendravimą, labiau linkę ieškoti ir patirti naujus potyrius, o taip pat reikšmingai daugiau patiria emocinių sunkumų, nei jaunesni šio tyrimo mokiniai.

3.6.3 Tėvų kontrolė ir jos sąsajos bei skirtumai su tiriamųjų elgesio, polinkių, savybių ypatumais

Kaip jau minėta metodikos skyriuje, tyrimo dalyviams buvo užduoti papildomi klausimai apie kasdien praleidžiamo laiko kiekį internete ir tėvų kontrolę paauglių interneto vartojimo atžvilgiu (1 priedas). Taip pat buvo iškeltas tyrimo uždavinys nustatyti internete praleidžiamo laiko ir tėvų kontrolės rodiklių sąsajas su kitų tyrimo kintamųjų reikšmėmis.

Vienas iš veiksnių galinčių turėti įtakos vaikų naudojimosi internetu ypatumams – tėvų kontrolė. Tiriamiesiems buvo užduotas klausimas, kaip dažnai jie kalbasi su savo tėvais apie tai, ką veikia internete bei kokias naudojimosi internetu taisykles jie turi nusistatę tam, kad naršymas internete būtų kuo saugesnis.

1 pav. *Kalbasi su tėvais apie tai ką veikia internete*

Kaip iš diagramos (1 pav.) matyti, tiriamieji dažniausiai vengia su tėvais kalbėtis apie tai, ką jie veikia internete. Dauguma nurodo, jog tiek su mama (48,6%), tiek su tėčiu (39,2%) apie tai kalbasi retai. Dažnai arba visada su mama apie veiklas internete kalbasi beveik trečdalis, o tuo tarpu su tėčiu vos 11,8% visų tiriamųjų. Pastebėtina ir tai, jog nemaža dalis tiriamųjų nei su mama (20,8%), nei su tėčiu (35,8%) niekada nesikalba apie savo veiklas internete. Apskritai žvelgiant matyti, kad tiriamieji labiau linkę kalbėtis su mama ir tik retas mokinys savo artimoje aplinkoje neturi mamos (3,3%) ar tėčio (13,2%).

Galima aiškiai pastebėti, jog daugumos tiriamųjų naudojimosi internetu ypatumai yra apriboti tam tikrų taisyklių (16 lentelė). Beveik pusė visų tiriamųjų nurodo, jog jiems internete yra

neleidžiama skelbti asmeninės informacijos (pvz. namų adreso, telefono numerio ir kt.). Tai rodo, jog labiausiai yra rūpinamasi vaikų privačios informacijos saugumu, siekiama, kad vaikai apie save internete atskleistų kuo mažiau duomenų, kuriais nepažįstami asmenys galėtų kaip nors pakenkti patiems vaikams ar jų šeimos nariams. Tik 10% visų tiriamųjų nurodė, jog jie turi pasakyti tėvams, jei internete randa ką nors juos trikdančio. Ši taisyklė vaikus apsaugo nuo netinkamo internete vyraujančio turinio, kuris galėtų paskatinti vaikus imtis žalingų veiklų ar sukelti neigiamus jausmus ar išgyvenimus, tačiau kadangi šia taisykle vadovaujasi tik vienas iš dešimties vaikų naršančių internete, šios grėsmės galimai turi įtakos didžiosios daugumos tiriamųjų savijautai ir elgesiui apskritai.

16 lentelė. *Naudojimosi internetu nustatytos taisyklės, %*

	N	%
Man neleidžiama skelbti asmeninės informacijos (pvz. namų adreso, telefono numerio ir kt.)	104	49,1
Man neleidžiama naudotis tam tikrais tinklalapiais ar pokalbių svetainėmis	42	19,8
Turiu pasakyti tėvams, jei internete randu ką nors mane trikdančio	22	10,4
Man neleidžiama sakyti įžeidžiančių dalykų pokalbių svetainėje ar siunčiant laiškus elektroniniu paštu	64	30,2
Man neleidžiama kalbėti ir susitikti su žmonėmis, su kuriais susipažįstu internete	53	25
Namuose yra taisyklės, nustatančios, kiek maždaug laiko galiu naudotis internetu	33	15,6
Nėra jokių taisyklių	80	37,7

Kitas svarbus faktas tai, jog net 37,7% tiriamųjų nurodė, kad jie visgi neturi nustatytų jokių naudojimosi internetu taisyklių. Tai rodo, jog mokiniai gali be apribojimų naudotis internetu ir jame galimai patirti visą spektrą įvairiausių grėsmių ir rizikų.

Taip pat keletas mokinių nurodė papildomas arba kitas taisykles, kurios jiems yra nustatytos:

1. 22val padėti telefoną
2. Negalima eiti į seksualinius puslapius
3. Neiti į nepažįstamus portalus (dėl virusų)
4. Neįžeidinėti kitų
5. Neparsiųsti virusų
6. Nepriimti nepažįstamų žmonių į socialinius tinklus
7. Pirmą namų darbą
8. Pirmadienį diena be kompiuterio
9. Tam tikri puslapiai yra cenzūruoti tam tikrai amžiaus grupei

Šios papildomai nurodytos taisyklės tik patvirtina faktą, jog mokiniai turi naudotis internetu taisykles bei taip pat nurodo, kokio pobūdžio taisyklės vyrauja dažniausiai. Matyti, jog taisyklės gana panašios į prieš tai pateiktas, vaikai nurodo, jog internete turi mandagiai ir atsargiai bendrauti su kitais asmenimis, pasirinkti internetinius puslapius tinkamus jų amžiui, o taip pat net trys tiriamieji nurodė, jog tam tikru metu jie negali naudotis telefonu ar kompiuteriu.

17 lentelėje pateikti tėvų kontrolės išraiškos formų rezultatai šioje imtyje. Tėvų kontrolė apima kalbėjimąsi su tėvais ir nustatytas naudojimosi internetu taisykles. Tėvų kontrolės kintamasis buvo sudarytas tarpusavyje sujungiant trys kintamuosius: pirmiausia kalbėjimosi su mama ir kalbėjimosi su tėčiu kintamieji buvo perkoduoti ir priskirtos skaitinės išraiškos: 0 - retai arba niekada nesikalba su mama/tėčiu, 1 - dažnai arba visada kalbasi su mama/tėčiu. Taip pat buvo perkoduotas naudojimosi internetu nustatytų taisyklių kintamasis: 0 - neturi nustatytų naudojimosi internetu taisyklių, 1 - namie galioja bent viena naudojimosi internetu taisyklė. Po šių kintamųjų perkodavimų ir skaitinių išraiškų priskirimo, visi trys kintamieji buvo sujungti ir gautas naujas *tėvų kontrolės* kintamasis: 0 - niekada arba retai kalbasi su kažkuriuo vienu ar abiem iš tėvų, neturi nustatytų naudojimosi internetu taisyklių, 1 - dažnai ar visada kalbasi su kažkuriuo vienu iš tėvų arba turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę, 2 - arba tik dažnai ar visada kalbasi su abiem tėvais, arba dažnai ar visada kalbasi su kažkuriuo vienu iš tėvų ir turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę, 3 - dažnai ar visada kalbasi su abiem tėvais ir turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę. Taigi, didesnis šio kintamojo įvertis rodo didesnę naudojimosi internetu tėvų kontrolę paauglio gyvenime.

Ketvirtadalis tiriamųjų niekada arba retai kalbasi su kažkuriuo vienu ar abiem iš tėvų apie veiklas internete ir neturi nustatytų naudojimosi internetu taisyklių (17 lentelė). 37% šio imties mokinių dažnai ar visada kalbasi su kažkuriuo vienu iš tėvų arba turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę. Tuo tarpu tik 9,5% tiriamųjų turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę ir dažnai ar nuolat kalbasi su tėvais apie tai ką jie veikia internete.

17 lentelė. *Tėvų kontrolės formų dažnumas, apimanti kalbėjimąsi su tėvais ir nustatytas naudojimosi internetu taisykles*

	N	%
Niekada arba retai kalbasi su kažkuriuo vienu ar abiem iš tėvų, neturi nustatytų naudojimosi internetu taisyklių	54	25,6
Dažnai ar visada kalbasi su kažkuriuo vienu iš tėvų arba turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę	78	37,0
Arba tik dažnai ar visada kalbasi su abiem tėvais, arba dažnai ar visada kalbasi su kažkuriuo vienu iš tėvų ir turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę	26	12,3
Dažnai ar visada kalbasi su abiem tėvais ir turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę	20	9,5

18 lentelė. Tėvų kontrolės sąsajos su rizikingu elgesiu internete, aštrių pojūčių siekiu ir bendrais sunkumais

		Bendra rizikingo elgesio internete skalė	Bendras aštrių pojūčių siekis	Bendra sunkumų skalė
Tėvų kontrolė	Koreliacijos koeficientas	-0,071	-0,261 **	-0,280 **
	p	0,343	0,000	0,000

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

Tėvų kontrolė turi sąsajų su dviem pagrindiniais kintamaisiais: aštrių pojūčių siekiu ir patiriamais sunkumais (18 lentelė). Tai rodo, jog didėjant tėvų kontrolei, aštrių pojūčių siekis ir patiriami sunkumai mažėja. Rizikingo elgesio internete pasireiškimo intensyvumui tėvų kontrolė šioje imtyje įtakos neturi.

Tėvų kontrolė taip pat turi sąsajų su daugeliu kitų tiriamų kintamųjų (19 lentelė). Su tėvais reikšmingai labiau kalbasi ir turi naudojimosi internetu taisyklių jaunesni šios imties tiriamieji. Labai svarbu pastebėti, jog kuo didesnė tėvų kontrolė, tuo vaikai mažiau linkę į potyrių ieškojimą, nesivaržymą, hiperaktyvumą, yra pastovesni ir lengviau išveria rutiną, turi mažiau bendravimo sunkumų su bendraamžiais, mažiau laiko praleidžia internete, yra labiau socialūs.

19 lentelė. Tėvų kontrolės sąsajos su amžiumi, rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekiu bei galių ir sunkumų kintamųjų subskalėmis ir kasdien praleidžiamo laiko kiekiu internete

		Tėvų kontrolė
Respondento amžius	Koreliacijos koeficientas	-0,177 *
	p	0,018
Potyrių ieškojimas	Koreliacijos koeficientas	-0,164 *
	p	0,028
Nesivaržymas	Koreliacijos koeficientas	-0,280 **
	p	0,000
Nepakantumas nuoboduliui	Koreliacijos koeficientas	-0,283 **
	p	0,000
Problemos su bendraamžiais	Koreliacijos koeficientas	-0,206 **
	p	0,006
Hiperaktyvumas	Koreliacijos koeficientas	-0,255 **
	p	0,001
Socialumas	Koreliacijos koeficientas	0,316 **
	p	0,000
Kasdien praleidžiamo laiko kiekis internete	Koreliacijos koeficientas	-0,202 **
	p	0,007

*Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,05$

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

3.6.4 Laikas praleidžiamas internete

Yra pastebima, jog vaikų praleidžiamo laiko internete kiekis turi įtakos jų kasdieniam elgesiui, polinkiams, savybėms, kurie vaiką gali lydėti į labiau rizikingą, aštrių pojūčių siekio elgesį ar intensyvesnius patiriamus sunkumus. Todėl šiame tyrime yra siekiama apžvelgti, kokią įtaką paaugliui turi jo kasdien praleidžiamo laiko kiekis internete.

20 lentelė. *Kasdien praleidžiamo laiko kiekis internete*

	N	%
Nepraleidžiu	2	0,9
1-2 val.	37	17,5
3-4 val.	100	47,2
5-6 val.	53	25
7 val. ir daugiau	20	9,4

Beveik pusė tiriamųjų teigia, jog kasdien internete jie praleidžia 3-4val (20 lentelė). 1 iš dešimties paauglių internete praleidžia net 7 ir daugiau valandų kasdien. Ir tik vos 1% tiriamųjų nesinaudoja internetu.

21 lentelė. *Kasdien praleidžiamo laiko kiekio internete sąsajos su rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio bei galių ir sunkumų kintamųjų subskalėmis*

		Kasdien praleidžiamo laiko kiekis internete
Neatsargus seksualinis elgesys internete	Koreliacijos koeficientas	0,187 ^{**}
	p	0,006
Priklausomybė nuo interneto	Koreliacijos koeficientas	0,382 ^{**}
	p	0,000
Bendra rizikingo elgesio internete skalė	Koreliacijos koeficientas	0,297 ^{**}
	p	0,000
Potyrių ieškojimas	Koreliacijos koeficientas	0,170 [*]
	p	0,013
Nesivaržymas	Koreliacijos koeficientas	0,189 ^{**}
	p	0,006
Bendras aštrių pojūčių siekis	Koreliacijos koeficientas	0,175 [*]
	p	0,011
Elgesio problemos	Koreliacijos koeficientas	0,137 [*]
	p	0,046
Hiperaktyvumas	Koreliacijos koeficientas	0,215 ^{**}
	p	0,002
Socialumas	Koreliacijos koeficientas	-0,184 ^{**}
	p	0,007

*Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,05$

**Koreliacija statistiškai reikšminga, kai $p < 0,01$

Kasdien internete praleidžiamo laiko kiekis siejasi su daugeliu tiriamųjų polinkių ir savybių (21 lentelė): kuo daugiau kasdien laiko tiriamasis leidžia internete, tuo rizikingesnis jo elgesys internete (ypatingai didesnis polinkis į priklausomybę nuo interneto ir neatsargų seksualinį bendravimą), labiau išreikštas aštrių pojūčių siekis (ypatingai naujų potyrių ir nesivaržymo), pasižymi didesniu hiperaktyvumu, turi daugiau elgesio problemų, yra mažiau socialus.

22 lentelė. Kasdien praleidžiamo laiko internete bei tėvų kontrolės palyginimas lyties atžvilgiu

	Respondento lytis	N	Vidutinis rangas	Rango suma	U	W	Z	p
Kasdien praleidžiamo laiko kiekis internete	Vaikinas	94	109,19	10263,5	5293,5	12314,5	-0,61	0,543
	Mergina	118	104,36	12314,5				
Tėvų kontrolė	Vaikinas	77	80,8	6221,5	3218,5	6221,5	-2,09	0,036
	Mergina	101	96,13	9709,5				

Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingas, kai $p < 0,05$

Statistiškai reikšmingų lyties skirtumų internete praleidžiamo laiko atžvilgiu nebuvo nustatyta ($p=0,543$) (22 lentelė), tiek vaikinai, tiek merginos internete praleidžia gana vienodą valandų skaičių. Tačiau žvelgiant į *Tėvų kontrolės* kintamąjį pastebime, jog merginoms statistiškai reikšmingiau pasireiškia tėvų kontrolė, nei pas vaikus. Merginos dažniau kalbasi su tėvais apie tai ką veikia internete ir turi daugiau naudojimosi internetu taisyklių, nei tai būdinga vaikinams.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Pastaraisiais dešimtmečiais vis daugėja tyrimų, kuriuose siekiama kuo daugiau sužinoti apie skirtingo amžiaus žmonių įvairius elgesio internete ypatumus. Vienas iš galimų tyrimo objektų yra grėsmės ir rizikingas elgesys, su kuriais susiduriama naršant internete. Rizikingas elgesys internete, ypač tarp paauglių, yra dažnas reiškinys, todėl tyrėjai siekia kuo labiau apžvelgti šio elgesio apraiškas ir ypatumus, siejant su įvairiais asmenybiniais faktoriais. Tai padeda geriau suprasti, kas skatina bei demotyvuoja vaikus internete elgtis rizikingai.

Šio tyrimo tikslas - atskleisti paauglių rizikingo elgesio internete sąsajas su aštrių pojūčių siekiu bei jų galiomis ir sunkumais. Apibendrinami keturių rizikingo elgesio internete rūšių (Užgaulus elgesys internete; Privačių duomenų atskleidimas internete; Neatsargus seksualinis elgesys internete; Priklausomybė nuo interneto) pasireiškimo tarp mokinių rodiklius galima teigti, kad mūsų tyrimo rezultatai iš dalies atspindi kitų tyrėjų nustatytus ir aprašytus jaunų žmonių elgesio internete ypatumus.

Vienas labiausiai tiriamų reiškinų – internetinės patyčios. Bandant geriau suprasti paauglių užgaulaus elgesio internete ypatumus, tiriamųjų buvo teirujamasi kaip dažnai jie linkę viešai ar privačiai rašyti pašaipias, įžeidžiančias, grasinančias žinutes apie kitą žmogų, blokuoti jį ar net ištrinti iš draugų. Lietuvoje atliktas Rupšienės tyrimas (2015) rodo patyčių ir užgaulaus elgesio internete apraiškas - vyresni vaikai (17-19 metų) yra linkę dažniau tyčiotis iš kitų, nei tai linkę daryti jaunesni imties dalyviai (11-13 metų). Mūsų tyrimo imtyje (13-17 metų paaugliai) užgaulaus elgesio internete amžiaus skirtumų neužfiksuota. Tai galėtų būti aiškinama mūsų naudotos skalės teiginių pobūdžiu: teiginiuose neakcentuojamos patyčios, o labiau užgaulus elgesys, pasireiškiantis pašaipais, ištrynimu iš draugų tarpo ir pan. Tai žeidžiantis elgesys, bet ne tiesioginės patyčios. Tuo tarpu lyties skirtumai užgaulaus elgesio atžvilgiu akivaizdūs - vaikinai internete elgiasi užgauliau nei merginos. Tai patvirtina Rupšienės (2015), Antoniadou, Kokkinos ir Markos (2016), Hinduja ir Patchin (2008), Gedutienės ir bendraautorių (2012) tyrimai. Teigiama, jog vaikinai reikšmingai labiau bendraujant internetu šaiposi, šmeižia, užgaulioja kitus. Taip pat mūsų tyrimo vaikinams būdingas didesnis nesivaržymas realiose gyvenimo situacijose, menkesni socialumo įgūdžiai. Menki į internetines patyčias linkusių vaikų socialumo įgūdžiai suteikia galimybę vaikams, neturintiems pakankamai socialinių įgūdžių, internete bendrauti pašaipiai (Antoniadou, Kokkinos, Markos, 2016).

Užgaulus elgesys internete mūsų tyrime siejasi su kitais rizikingo elgesio internete tirtais faktoriais (Privačių duomenų atskleidimas internete; Neatsargus seksualinis elgesys internete; Priklausomybė nuo interneto), keliomis aštrių pojūčių siekio skalėmis (Nesivaržymu; Nepakantumu

nuoboduliui) ir sunkumais (Elgesio problemomis; menkai išreikštu socialumu). Panašias sąsajas konstatuoja Antoniadou su bendraautoriais (2016) tyrimas, kuriame nurodoma, jog internetinės patyčios yra siejamos su vyriška lytimi, nesivaržymu internete, nepakantumu nuoboduliui, psichopatiniiais bruožais, aktyvia agresija. Taigi, polinkis užgauliai elgtis su virtualaus bendravimo partneriais, tikėtina, dažniausiai yra tik vienas iš viso paauglių probleminio elgesio spektro komponentų, glaudžiai susijęs su asmenybės raidos sunkumais, arba, kaip Gedutienė ir bendraautoriai (2012) teigia, polinkis užgauliai elgtis internete, yra tradicinių patyčių perkėlimas į elektroninę erdvę.

Bandant geriau suprasti paauglių savo asmeninės informacijos atskleidimo internete ypatumus, tiriamųjų buvo teiraujama kaip dažnai jie linkę viešai publikuoti savo pavardę, namų ar mokyklos adresą, taip pat dalintis nuotraukomis ar įrašais apie tai, ką tuo metu veikia. Mūsų tyrime pastebėta reikšmingų šio rizikingo elgesio skirtumų amžiaus atžvilgiu. Kuo vyresnis paauglys, tuo daugiau privačios informacijos apie save jis yra linkęs atskleisti internete kitiems žmonėms. Bendravimo internete elgesio ypatumus amžiaus atžvilgiu gali paaiškinti tėvų kontrolės intensyvumas paauglystės laikotarpiu. Mūsų tyrime nustatyta, jog jaunesni šio tyrimo dalyviai reikšmingai labiau yra kontroliuojami savo tėvų. T.y. jaunesni vaikai dažniau su savo tėvais kalbasi apie tai, ką jie veikia internete bei turi daugiau nustatytų naudojimosi internetu taisyklių nei vyresni mokiniai. Panašias tendencijas patvirtina Širvytės (2016), Gomez, Harris, Barreiro, Isorna ir Rial (2017), Danilevičiūtės (2012) tyrimai. Tai bandoma aiškinti tuo, jog vyresni paaugliai linksta prie didesnio savarankiškumo ir vis mažiau nori, kad tėvai keltų jiems įvairius apribojimus. Tai vienas iš galimų paaiškinimų, kodėl vyresni mokiniai apie save atkleidžia daugiau privačios informacijos internete bendraujant su kitais žmonėmis. Mūsų tyrime pastebėta, kad privačia informacija internete labiau yra linkusios dalintis merginos. Galimai dėl to jos taip pat sulaukia ir reikšmingai didesnės tėvų kontrolės palyginus su vaikiniais. Gomez ir bendraautorių (2017) tyrime taip pat patvirtinama, jog mergaitės tėvų kontrolę patiria labiau nei vaikinai.

Įvertinus privačios informacijos atskleidimo internete subskalės sąsajas su visais rizikingo elgesio internete tirtais faktoriais (Užgaulus elgesys internete; Neatsargus seksualinis elgesys internete; Priklausomybė nuo interneto), dauguma aštrių pojūčių siekio polinkių (Potyrių ieškojimas; Nesivaržymas; Nepakantumas nuoboduliui) ir sunkumais (Emociniai simptomai; Elgesio problemos), nustatyti reikšmingi ryšiai. Šiuo požiūriu mūsų rezultatai panašūs su Dowell, Burgess ir Cavanaugh (2009) tyrimų duomenimis, jog tie vaikai, kurie buvo linkę į rizikingą privačios informacijos apie save atskleidimą internete, taip pat pasižymėjo internetiniu priekabiavimu, dažnesniu seksualinio pobūdžio svetainių lankymu, internetinių filtrų bei blokatorių nepaisymu, labiau išreikštu bendravimu internete su nepažįstamais asmenimis. Šie tyrimų rezultatų

panašumai dar kartą patvirtina jau išsakytą mintį, kad rizikingo elgesio internete amplitudė dažniausiai apima visą spektrą grėsmių, kurias gali patirti paaugliai, jei jie apskritai linkę į rizikingas veiklas.

Kaip rodo interneto saugumo pranešimai, neatsargus seksualinis elgesys internete bendraujant su nepažįstamais žmonėmis bet kokiomis aplinkybėmis yra rizikingas jauno amžiaus interneto vartotojams. Dėl menkos seksualinio elgesio patirties paaugliai gali patirti gąsdinančių seksualinio turinio apraiškų nuo nepadorių pasiūlymų iki seksualinio persekiojimo. Tad bandant išsiaiškinti mokinių bendravimo internete ypatumus, siekta sužinoti kaip labai jie linkę internete susipažinti ir tęsti pažintį su nepažįstamaisiais, kalbėti sekso tema, inicijuoti artimesnę santykį atsakant į seksualinio turinio žinutes. Lyties atžvilgiu skirtumų mūsų tyrime pastebėta nebuvo, tačiau su amžiumi šis elgesys reikšmingai siejasi – vyresni mokiniai neatsargiau seksualiniu elgesiu internete pasižymi labiau, nei jaunesnio amžiaus mokiniai. Šiuos rezultatus patvirtina Wolak, Finkelhor ir Mitchell (2008) tyrimas, kuriame nurodoma, kad jaunesni vaikai turi mažai išreikštų rizikingo seksualinio elgesio ypatumų. Galima manyti, kad lytiškai bręstantys 13 – 14 metų paaugliai dar mažiau aktyviai domisi seksualinio pobūdžio informacija, o 16 – 17 metų jaunuoliai pajunta itin didelį susidomėjimą šia sfera. Galvojant apie rizikingo seksualinio elgesio prevenciją reikėtų pasvarstyti, kokiam amžiuje su paaugliais tiksliausiai šiomis temomis kalbėtis ir teikti informaciją apie galimas grėsmes internete.

Neatsargaus seksualinio elgesio internete subskalė mūsų tyrime siejasi su visais rizikingo elgesio internete tirtais faktoriais (Užgaulus elgesys internete; Privačių duomenų atskleidimas internete; Priklausomybė nuo interneto), dauguma aštrių pojūčių siekio polinkių (Potyrių ieškojimas; Nesivaržymas; Nepakantumas nuoboduliui) ir sunkumais (Emociniai simptomai; Elgesio problemos). Gomez su bendraautorais (2017) nustatė, kad toks elgesys siejasi su tėvų ir vaikų konfliktais dėl naudojimosi internetu ir pokalbiais apie veiklas jame. Mūsų tyrimo rezultatai nepatvirtino neatsargaus seksualinio elgesio internete sąsajų su tėvų kontrole. Tai galima aiškinti tuo, kad mūsų kultūroje apskritai mažai praktikuojami tėvų ir vaikų pokalbiai seksualinio elgesio temomis, todėl tikėtina, kad ir aptariant interneto keliamas grėsmes daugiau susitelkiama ties „virusais“, asmeninės informacijos saugojimu, o seksualinio pobūdžio grėsmės nutylimos arba apeinamos.

Ketvirtas tiriamas rizikingo elgesio internete tipas – priklausomybė nuo interneto. Formuluoju subskalės teiginius buvo siekiama sužinoti mokinių polinkį į priklausomybę nuo interneto. Buvo teiraujama, ar jie linkę neskaičiuoti praleidžiamo laiko internete, užsibūti ilgiau nei iš pradžių planavo, nuolat mąstyti apie socialinius tinklus ir tai kas juose vyksta. Mūsų tyrime pastebėta, jog tiriamieji šiais rizikingo elgesio ypatumais pasižymi ryškiausiai iš visų keturių tiriamų rizikingo

elgesio internete rūšių. Ne vienas tyrimas taip pat patvirtina, jog žmonių, ypač paauglių, polinkis į nesaikingą naudojimąsi internetu yra vienas opiausių sunkumų informacinių technologijų laikais (Tsitsika, Janikian, Schoenmakers, Tzavela, Olafsson, Wojcik, Macarie ir Tzavara, 2014; Rikkers, Lawrence, Hafekost ir Zubrick, 2016; Atoum ir Al-Hattab, 2015; Blinka, Škařupová, ir Mitterova, 2016; Lin, Tsai, 2002).

Mūsų tyrimo rezultatai patvirtino, kad kasdien praleidžiamo laiko kiekis internete reikšmingai koreliuoja su priklausomybės nuo interneto subskalės rodikliais. Galima teigti, kad skiriamas laiko kiekis yra ryškiausias besiformuojančios priklausomybės nuo interneto požymis. Atoum ir Al-Hattab (2015) tyrimas patvirtina, jog paauglių praleidžiamų valandų skaičius internete, jų psichosocialinė adaptacija (dėmesio sunkumai, fizinės problemos, nerimas ir depresija, menkai išreikštas socialumas) bei naudojimosi internetu metų skaičius gali prognozuoti priklausomybę nuo interneto. Lietuvių autorės (Radzevičiūtė, 2013) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad paauglių polinkis nesaikingai naudotis internetu glaudžiai siejasi su jų laisvalaikio praleidimo būdu (papildomos veiklos neturėjimas) ir artimo kontakto nepalaikymu su šeimos nariais bei draugais.

Mūsų tyrime nebuvo nustatyta reikšmingų lyties ir amžiaus skirtumų polinkiui į priklausomybę nuo interneto. Tiek vaikinai, tiek merginos šiuo elgesio tipu pasižymi gana vienodai. O užsienio autorių tyrimai rodo, jog priklausomybė nuo interneto siejasi su vyriška lytimi (Tsitsika ir bendraautoriai, 2014) bei jaunesniu tiriamųjų amžiumi (Blinka ir bendraautoriai, 2016). Tai bandoma aiškinti tuo, jog paaugliai yra tokiam vystymosi etape, kuris yra siejamas su didesnio lygio impulsyvumu – impulsyvumas ir aštrių pojūčių siekis labiausiai pasireiškia paauglystėje ir tik po to nuolat mažėja. Mūsų tyrime tai galimai neišryškėjo dėl to, kad visi tiriamieji yra gana panašaus amžiaus, lyginant su Blinka ir bendraautorių (2016) tyrimu (12-69 metai).

Priklausomybės nuo interneto rodikliai mūsų tyrime siejasi su visais rizikingo elgesio internete tirtais faktoriais (Užgaulus elgesys internete; Privačių duomenų atskleidimas internete; Neatsargus seksualinis elgesys internete), dauguma aštrių pojūčių siekio polinkių (Potyrių ieškojimas; Nesivaržymas; Nepakantumas nuoboduliui) ir sunkumais (Emociniai simptomai; Elgesio problemos). Kiti autoriai sieja polinkį į priklausomybę su vienišumu (Rikkers ir bendraautoriai, 2016), elgesio problemomis (Antoniadou, Kokkinos, Markos, 2016), nesivaržymu ir polinkiu į aštrių pojūčių siekį (Lin, Tsai, 2002). Tsitsika ir bendraautoriai (2014) pažymi, kad paaugliai atsisako laisvalaikio užsiėmimų, pomėgių bei nutraukia socialinius ryšius tik tam, kad galėtų daugiau laiko praleisti internete.

Daugialypės regresinės analizės metodu ištyrėme, kaip rizikingam elgesiui internete daro įtaką aštrių pojūčių siekis ir patiriami sunkumai. Statistiškai reikšmingi aštrių pojūčių siekio koeficientai ir patiriamų sunkumų koeficientai prognozuoja 26,6% rizikingo elgesio internete (užgaulus,

šmeižiantis elgesys). Galima teigi, jog didėjant aštrių pojūčių siekiui ir patiriamiems sunkumams, ryškėja rizikingas elgesys internete. Labiau rizikingą elgesį internete prognozuoja patiriami sunkumai.

Žvelgiant iš sąsajų pusės - bendras rizikingo elgesio internete pasireiškimas tarp mūsų tyrimo dalyvių nėra stipriai išreikštas, tačiau reikšmingai siejasi su bendru aštrių pojūčių siekiu, bendrai patiriamais sunkumais (SDQ) bei kasdien praleidžiamo laiko kiekiu internete. Tai rodo, jog jeigu vaikas yra labiau linkęs į rizikingą elgesį internete, tai jo aštrių pojūčių siekis bei patiriami sunkumai taip pat bus labiau išreikšti, o laikas praleidžiamas kasdien internete bus ilgesnis nei kitų tyrimo dalyvių, kurie rizikingo elgesio internete požymių turi mažiau. Gomez ir bendraautorius (2017) tyrimas patvirtina, jog didesnis praleidžiamo laiko kiekis internete turi įtakos paauglio patiriamų rizikų internete intensyvumui. O Livingstone ir Smith (2014) nustatė šiuos rizikos faktorius skatinančius rizikingą elgesį internete: asmenybiniai veiksniai (aštrių pojūčių siekis, žema savigarba, psichologiniai sunkumai), socialiniai veiksniai (tėvų paramos trūkumas, bendraamžių normos) ir internetiniai veiksniai (internetinė praktika, skaitmeniniai įgūdžiai, konkrečios internetinės svetainės).

Taigi apibendrinant galima teigi, jog daugelyje užsienyje ir Lietuvoje atliktų tyrimų atskleidžia panašius paaugliams būdingus elgesio modelius ir asmenybės polinkius sietinus su rizikingu elgesiu internete. Tuo pagrindu galima gana tiksliai numatyti, kurie paaugliai yra labiau linkę nepaisyti internete slypinčių grėsmių ir elgtis jame neracionaliai bei rizikingai. Rizikingo elgesio prevencija ir pagalba paaugliui turėtų prasidėti būtent nuo bendresnio pobūdžio jo savybių ir polinkių įvertinimo. Supratęs savo polinkius ir jų keliamą riziką, paauglys, tikėtina, lengviau priims jam siūlomą psichologinę pagalbą, kuri gali užkirsti kelią patirti nepageidaujamas internetinių grėsmių pasekmes.

Šio tyrimo galimas ribotumas susijęs su autorės kurta Rizikingo elgesio internete skale. Nors nebuvo pastebėta, jog vaikams kiltų neaiškumų pildant šią skalę, tačiau ne vienas neadekvačiai sureagavo į kai kuriuos neatsargaus seksualinio elgesio internete subskalės klausimus: šaipėsi, kreipėsi į draugus klausdamas (-a), kaip atsakyti ir pan. Galbūt šie klausimai netinka jaunesniesiems paaugliams. Galima buvo pastebėti, jog paaugliai ne visada geba tinkamai vertinti savo elgesį, jį traktuoti kaip rizikingą. Tikėtina, kad dalis vaikų nepanoro atskleisti realių faktų, bijodami būti demaskuoti arba jausdami gėdą, pvz. kalbant apie neatsargų seksualinį elgesį internete ar polinkius į psichotropines medžiagas (aštrių pojūčių siekio skalė). Todėl tyrime galėjo ir neišryškėti tikrieji elgesio internete ypatumai arba aštrių pojūčių siekiai bei išgyvenami sunkumai.

Rizikingo elgesio internete skalės psichometrinės charakteristikos patikrintos tik minimaliai. Nors ir buvo atlikta duomenų faktorinė analizė, tačiau jos duomenys neparengti ir nepristatyti. Tai galėtų būti tolimesnio tyrimo tikslas, nes rizikingo elgesio plitimas ir jo prevencija yra aktualūs.

IŠVADOS

1. Sukūrus skalę, vertinančią rizikingą elgesį internete, nustatytas geras vidinis skalės ir subskalių teiginių suderinamumas:
  - 1) *Užgaulus elgesys internete* (Cronbacho α : 0,619)
  - 2) *Privačių duomenų atskleidimas internete* (Cronbacho α : 0,595)
  - 3) *Neatsargus seksualinis elgesys internete* (Cronbacho α : 0,588)
  - 4) *Priklausomybė nuo interneto* (Cronbacho α : 0,688)
  - 5) Bendras *Rizikingo elgesio internete* skalės teiginių vidinis suderinamumas pagal Cronbach α : 0,802, subskalių tarpusavio – 0,687.
2. Nustatyti tokie rizikingo elgesio internete ypatumai:
  - 1) Didžiausia rizika yra mokinių *Priklausomybė nuo interneto* (M=14,31, SD=4,06), mažiausiai išreikštas *Neatsargus seksualinis elgesys internete* (M=8,97, SD=3,48). Kitų subskalių teiginiuose užkoduoti rizikingo elgesio modeliai pasireiškia apytikriai vienodu intensyvumu.
  - 2) Mokinių bendras *Rizikingas elgesys internete* (M=42,04, SD=10,27) nėra ryškiai išreikštas, kadangi vidurkis siekia tik ketvirtadalį visų galimų surinkti balų šioje skalėje.
  - 3) Visos *Rizikingo elgesio internete* subskalės tarpusavyje koreliuoja. Tai reiškia, jog augant vieno elgesio modelio išreikštumui, taip pat ryškėja ir kitam rizikingam elgesiui internete būdingi bruožai.
3. Bendras *Rizikingas elgesys internete* reikšmingai siejasi su bendru *Aštrių pojūčių siekiu* ir bendru *sunkumų* (SDQ) rodikliu bei internete praleidžiamo laiko kiekiu.
4. Regresinė duomenų analizė atskleidė prognozinę ryšį tarp kintamųjų: aštrių pojūčių siekis ir patiriami sunkumai leidžia numatyti rizikingą paauglio elgesį internete.
5. Šiame tyrime buvo atskleistos sąsajos ir skirtumai tarp kintamųjų lyties ir amžiaus požiūriu:
  - 1) Bendraudami internete vaikinai dažniau už merginas elgiasi užgauliai, labiau nesivaržo siekdami pojūčių, mažiau išreikštas jų socialumas.
  - 2) Merginos labiau linkusios atskleisti privačią informaciją internete, turi didesnę polinkį į naują patirtį, pasižymi socialumu, bet patiria daugiau emocinių sunkumų, tokių kaip nerimas, baimė, liūdesys, susirūpinimas, ir sulaukia didesnės tėvų kontrolės.
  - 3) Kuo vyresni paaugliai, tuo labiau linkę į neatsargų seksualinio pobūdžio bendravimą internete, atkleidžia daugiau privačios informacijos, stipriau siekia

aštrių ir naujų pojūčių, išgyvena daugiau emocinių sunkumų, jų elgesys internete mažiau kontroliuojamas tėvų.

6. Aštrių pojūčių siekio skalės duomenų analizė atskleidė, kad mokiniai labiausiai linkę į jaudulio ir nuotykių ieškojimą, o mažiausiai išreikštas nepakantumas nuoboduliui.
7. Galių ir sunkumų (SDQ) klausimyno duomenų analizės rezultatai atskleidė:
  - 1) Mokiniai daugiausiai patiria hiperaktyvumo sunkumų, mažiausiai problemų kyla su bendraamžiais. Bendras sunkumų lygis tyrimo dalyvių imtyje neviršija normos.
  - 2) Subskalių duomenų tarpusavio ryšiai parodė, kad tiriamieji patiriantys daugiau emocinių sunkumų, pasižymi ir labiau išreiktu probleminiu elgesiu, hiperaktyvumu, bendravimo su bendraamžiais sunkumais.
8. Vertinant tiriamųjų reflektuojamą tėvų kontrolę interneto vartojimo atžvilgiu nustatyta:
  - 1) Apie savo veiklas internete su mama kalbasi pusė tyrimo dalyvių, su tėčiu – apie 40 proc.
  - 2) 49% tiriamųjų nurodo, jog jiems tėvai neleidžia skelbti asmeninės informacijos (pvz. namų adreso, telefono numerio ir kt.). 37,7% tiriamųjų nurodė, kad jie neturi nustatytų jokių naudojimosi internetu taisyklių.
  - 3) 37% šios imties mokinių dažnai ar visada kalbasi su vienu iš tėvų arba turi namie bent vieną naudojimosi internetu taisyklę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abdul Kadir N. B. Y., Mustapha Z., Abdul Mutalib M. H., Yakub N. A. (2015). *Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to Predict Emotional and Behavioral Difficulties on Positive and Negative Affect Among Adolescents in Disadvantaged Communities*. EBSCO bazė.
2. Álvarez-García, D., García, T., Suárez-García Z. (2018). *The Relationship between Parental Control and High-Risk Internet Behaviours in Adolescence*. Prieiga internetu: <https://www.mdpi.com/2076-0760/7/6/87/pdf>
3. Antoniadou N., Kokkinos C.M., Markos A. (2016). *Possible common correlates between bullying and cyber-bullying among adolescents*. Prieiga internete: https://ac.els-cdn.com/S1135755X16000063/1-s2.0-S1135755X16000063-main.pdf?_tid=spdf-efceb34b-d298-4a62-a817-11f162ef8c2a&acdnat=1519846168_1756ffd6d6c81fd0632a0a5d44f9f019
4. Arasimavičius M. (2008). *Neigiamos azartinių lošimų įtakos visuomenei šalinimo teisinės problemos*. Prieiga internete: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12179/2614-5548-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Aricak T., Siyahhan S., Uzunhasanoglu A., Saribeyoglu S., Ciplak S., Yilmaz N., Memmedov C. (2008). *Cyberbullying among Turkish Adolescents*. Prieiga internete: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/31283867/6-AricakSiyahhan_et_al%2808%29.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1519850014&Signature=sn419U5BActMM0Dy2IGbI%2FyzEFc%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DCyberbullying_among_Turkish_adolescents.pdf
6. Atoum, A., Al-Hattab, L.H.W. (2015). *Internet addiction and its relation to psychosocial adaptation among jordanian high basic stage students*. Prieiga internete: http://jpbsnet.com/journals/jpbs/Vol_3_No_1_June_2015/10.pdf
7. Bala'zs, J., Miklósi, M., Keresztény, Á., Dallos, G. (2013). *Adolescent subthreshold-depression and anxiety: psychopathology, functional impairment and increased suicide risk*. EBSCO bazė.
8. Bereikienė D., Vašcova Ž. (2011). *Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą*. Prieiga internete: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14826/Bereikien%C4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
9. Berns R. (2008). *Vaiko socializacija*. Vilnius: Poligrafijos ir informatikos leidykla.

10. Biliūnienė, J., miltenienė, L. (2013). *Tėvų, įveikiančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumus, patirtis: anketinės apklausos rezultatų analizė*. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1396887610072/J.04~2013~1396887610072.pdf>
11. Blinka, L., Škařupová, K., & Mitterova, K. (2016). *Dysfunctional impulsivity in online gaming addiction and engagement*. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 10(3), article 5. Prieiga internete: <https://cyberpsychology.eu/article/download/6173/5522>
12. Browne K. D., Hamilton-Giachritsis C. (2005). *The influence of violent media on children and adolescents: a public health approach*. Prieiga internete: http://opus.bath.ac.uk/43136/1/ForUpload_completely_final_version_.pdf
13. Bulotaitė L. (2009). *Priklausomybių anatomija*. Vilnius: Tyto Alba
14. Bulotaitė, L., Zamalijeva, O. (2016). *Studentų rizikingo elgesio ir aštrių pojūčių siekio sąsajos*. Prieiga internete: <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/viewFile/10346/8336>
15. Buziūtė J. (2010). *Mokyklos vaidmuo formuojant paauglių saugų interneto vartojimą*. Prieiga internete: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:1923352/1923352.pdf>
16. Christopher J. F., Cheryl K. O. (2014). *Video game violence use among “vulnerable” populations: the impact of violent games on delinquency and bullying among children with clinically elevated depression or attention deficit symptoms*. Prieiga internete: <http://www.csus.edu/faculty/m/fred.molitor/docs/video%20games%20and%20bullying.pdf>
17. Danilevičiūtė L. (2012). *Švenčionių miesto mokyklų 5-12 klasių mokinių naudojimosi kompiuteriu ir internetu ypatumai*. Prieiga internete: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2172137/2172137.pdf>
18. Dowell E. B., Burgess A. W., Cavanaugh D. J. (2009). *Clustering of Internet risk behaviors in a middle school student population*. Prieiga internete: <https://brainmass.com/file/1537280/clustering+of+internet+risk+behaviors.pdf>
19. Elias J. (2015). *Pradinukų Lietuvoje ir Anglijoje interneto saugus naudojimas*. Prieiga internete: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:15034935/15034935.pdf>
20. Gedutienė, R., Šimulionienė, R., Čepienė, R., Rugevičiaus, M. (2012). *Patyčios elektroninėje erdvėje: jaunesniojo amžiaus paauglių patirtis*. Prieiga internete: <http://193.219.76.12/index.php/tiltai/article/download/395/367>
21. Gentile D. A., Coyne S., Walsh D.A. (2001). *Media violence, physical aggression, and relational aggression in school age children: a short-term longitudinal study*. Prieiga internete:

- http://www.academia.edu/download/43128950/Media_violence_physical_aggression_and_r20160227-24844-102w24z.pdf
22. Giddens A. (2005). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafijos ir informatikos leidykla
  23. Gomez, P., Harris, S.K., Barreiro, C., Isorna, M., Rial, A. (2017). *Profiles of internet use and parental involvement, and rates of online risks and problematic internet use among spanish adolescents*. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/profile/Isorna_Manuel/publication/317642203_Profiles_of_Internet_use_and_parental_involvement_and_rates_of_online_risks_and_problematic_Internet_use_among_Spanish_adolescents/links/5afbccdfaca272e7302c459f/Profiles-of-Internet-use-and-parental-involvement-and-rates-of-online-risks-and-problematic-Internet-use-among-Spanish-adolescents.pdf
  24. Greenfield P. M. (2004). *Inadvertent exposure to pornography on the Internet: Implications of peer-to-peer file-sharing networks for child development and families*. Prieiga internete: <http://www.sjsu.edu/people/carol.mukhopadhyay/courses/AnthBioHS140/s6/Greenfield-article-on-Porno-impacts.pdf>
  25. Haynes C.A., Miles J.N.V., Clements K. (2000). *A confirmatory factor analysis of two models of sensation seeking*. Prieiga internete: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/3117589/p8.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1519848828&Signature=k4Mwg3UQFtmT44nscTS9OCgKYhc%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DA_confirmatory_factor_analysis_of_two_mo.pdf
  26. He J., Burstein M., Schmitz A., Merikangas K.R. (2013). *The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ): the Factor Structure and Scale Validation in U.S. Adolescents*. EBSCO bazė.
  27. Hinduja, S., Patchin, J.W., (2008). *Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization*. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/profile/Justin_Patchin/publication/248985854_Cyberbullying_An_Exploratory_Analysis_of_Factors_Related_to_Offending_and_Victimization/links/55098efb0cf26ff55f85e9f5.pdf
  28. Hong B.K., Lee H.Y. (2017). *Self-esteem, propensity for sensation seeking, and risk behaviour among adults with tattoos and piercings*. Prieiga internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5736998/pdf/jphr-6-3-1107.pdf>
  29. Jokubaitė R. (2014). *Paauglių rizikingo elgesio internete veiksniai*. Prieiga internete: <http://journals.ku.lt/index.php/tiltai/article/viewFile/775/pdf>

30. Jonynienė Ž. V., Bartkutė A., Butvilas T. (2011). *Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose: mokinių ir mokytojų sampratos*. Prieiga internete: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11587/673-1223-1-SM.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
31. Kildušienė L. (2014). *X gimnazijos pedagoginės pagalbos šeimai modelis, paaugliui tapus priklausomam nuo interneto*. Prieiga internete: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:2112573/index.html>
32. Koning, I.M., Peeters, M., Finkenauer, C., Van Den Eijnden, R.J.J.M. (2018). *Bidirectional effects of Internet-specific parenting practices and compulsive social media and Internet game use*. Prieiga internetu: <https://akademai.com/doi/pdf/10.1556/2006.7.2018.68>
33. Kowalski R. M., Giumetti G. W., Schroeder A. N., Lattanner M. R. (2014). *Bullying in the digital age: a critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth*. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/profile/Amber_Schroeder/publication/260151324_Bullying_in_the_Digital_Age_A_Critical_Review_and_Meta-Analysis_of_Cyberbullying_Research_Among_Youth/links/546f5b6a0cf2d67fc0310ef5.pdf
34. Lin S.S.J., Tsai C.C.(2002). *Sensation seeking and internet dependence of Taiwanese high school adolescents*. Prieiga internete: <https://ir.nctu.edu.tw/bitstream/11536/14484/1/000176784900005.pdf>
35. Lipeikienė J., Čechamirienė G., Norkutė E. (2008). *Videogame as mathematics learning environment*. Prieiga internete: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2009/94/lipcenor84-88.pdf>
36. Livingstone S., Haddon L., Gorzig A. (2012). *Children, risk and safety on the internet: research and policy challenges in comparative perspective*. Prieiga internete: <http://eprints.lse.ac.uk/44761/1/EUKidsOnlinebookExecSummary.pdf>
37. Livingstone S., Helsper E. (2010). *Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: the role of online skills and internet self-efficacy*. Prieiga internete: http://eprints.lse.ac.uk/35373/1/__Libfile_repository_Content_Livingstone%2C%20S_Balancing_opportunitites_risks_Livingstone_%20Balancing_%20opportunities_%20risks_digital_%202010.pdf
38. Livingstone S., Smith P. K. (2014). *Annual research review: harms experienced by child users of online and mobile technologies: the nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age*. Prieiga internete: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcpp.12197/epdf>

39. Lo V., Wei R. (2005). *Exposure to internet pornography and taiwanese adolescents' sexual attitudes and behavior.* Prieiga internete: <https://nccur.lib.nccu.edu.tw/bitstream/140.119/38190/1>
40. Malinauskienė, O., Žukauskienė, R. (2007). *Paauglių emocinių ir elgesio sunkumų sąsajos ir pokyčiai per trejus metus: amžiaus ir lyties ypatumai.* Prieiga internete: <http://www.journals.vu.lt/psichologija/article/download/2855/2023>
41. Matvejevas D. (2007). *Laisvos prieigos prie informacijos internete sąlygojamos grėsmės ir jų neutralizavimo problema.* Prieiga internete: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1927745/1927745.pdf>
42. Mažonienė M., Povilaitis R., Suchodolska I. (2012). *Elektronines patyčios ir jų prevencija.* Prieiga internete: https://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/elektronines_patycios__perziurai_galutinis_FcYPqOY.pdf
43. Müller K.W., Dreier M., Beutel M.E., Wölfling K. (2016). *Is Sensation Seeking a correlate of excessive behaviors and behavioral addictions? A detailed examination of patients with gambling disorder and internet addiction.* Prieiga internete: https://www.researchgate.net/profile/Manfred_Beutel/publication/304033978_Is_Sensation_Seeking_a_correlate_of_excessive_behaviors_and_behavioral_addictions_A_detailed_examination_of_patients_with_Gambling_Disorder_and_Internet_Addiction/links/5808aff008ae5ed04c003648/Is-Sensation-Seeking-a-correlate-of-excessive-behaviors-and-behavioral-addictions-A-detailed-examination-of-patients-with-Gambling-Disorder-and-Internet-Addiction.pdf
44. Nekrasova N., Nekrasova Z. (2008). *Kaip atitraukti vaikus nuo kompiuterio ir ką daryti toliau.* Kaunas: Mijalbo leidykla.
45. Nikken, P., de Haan, J. (2015). *Guiding young children's internet use at home: Problems that parents experience in their parental mediation and the need for parenting support.* Prieiga internetu: <https://cyberpsychology.eu/article/download/4327/3383>
46. Oficialios statistikos portalas (2018). Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=5808689>
47. Olson CH. K., Kurtner L. A., Warner D. E. (2008). *The role of violent video game content in adolescent development: boys' perspectives.* Prieiga internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/2729/f1993cfc614a82405c3920d1b0243784b861.pdf>
48. Paluckaitė U., Matulaitienė K. Ž. (2015). *Rizikingas elgesys internete: jo formos ir pasekmės tarpasmeniniams santykiams bei asmens privatumui.* Prieiga internete:

- http://eltalpykla.vdu.lt:8080/xmlui/bitstream/handle/1/35149/ISSN1392-2696_2015_N_3_70.PG_29-38.pdf?sequence=1&isAllowed=y
49. Pasalauskaitė G. (2012). *Paauglių įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus, agresyvumo ir gimimo eiliškumo pagal Adlerį sąsajos su priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimu*. Prieiga internete: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1918317/1918317.pdf>
50. Petanidou D., Giannakopoulos G., Tzavara Ch., Dimitrakaki Ch., Kolaitis G., Tountas Y. (2014). *Adolescents' multiple, recurrent subjective health complaints: investigating associations with emotional/behavioural difficulties in a cross-sectional, school-based study*. Prieiga internete: <https://capmh.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/1753-2000-8-3>
51. Pilkauskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S., Žukauskienė, R. (2009). *Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių*. Prieiga internete: https://www.mruni.eu/upload/iblock/220/12_valickiene.pdf
52. Povilaitis R., Jasiulionė J. S. (2008). *Moku bendrauti be patyčių. Rekomendacijos vaikams ir paaugliams*. Prieiga internete: https://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/7_moku_bendrauti_be_patyciu.pdf
53. Radzevičiūtė, K. (2013). *Paauglių probleminio interneto naudojimo prevencija: šeimos ar specialistų užduotis?*. Prieiga internete: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1983511/1983511.pdf>
54. Rikkers, W., Lawrence, D., Hafekost, J., Zubrick, S.R. (2016). *Internet use and electronic gaming by children and adolescents with emotional and behavioural problems in australia – results from the second child and adolescent survey of mental health and wellbeing*. Prieiga internete: <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-016-3058-1>
55. Rimal H.S., Pokharel A. (2013). *Assessment of Mental Health Problems of School Children Aged 11-17 Years Using Self Report Strength and Difficulty Questionnaire (SDQ)*. Prieiga internete: <https://www.nepjol.info/index.php/JNPS/article/viewFile/8752/7639>
56. Rupšienė R. (2015). *Mokinių patyčių socialiniuose tinkluose formos ir jų prevencijos galimybės mokykloje*. Prieiga internete: <https://vb.asu.lt/object/elaba:15434247/15434247.pdf>
57. Ruškus J., Sujeta I. (2011). *Moksleivių vaikinių sąmoningumo ugdymas reflektuojant internetinę pornografiją*. Prieiga internete: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/download/2979/2124>
58. Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačenauskaitė V. (2010). *Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos*. Prieiga internete: <https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/article/viewFile/931/888>
59. Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačenauskaitė V., Žvirdauskienė R. (2009). *Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje*. Prieiga internete:

- http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/11_03_24/tyrimas%20elgsena%20elektronineje%20aplinkoje.pdf
60. Singh K., Junnarkar M., Sharma S. (2015). *Anxiety, stress, depression, and psychosocial functioning of Indian Adolescents*. EBSCO bazė.
61. Sinkevičiūtė V. (2017). *Tėvų taikomos prevencinės priemonės prieš vaikų patiriamą smurtą virtualioje erdvėje*. Prieiga internete: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:22456940/22456940.pdf>
62. Soh, P.C.H., Chew, K.W., Koay, K.Y., Ang P.H. (2018) *Parents vs Peers' Influence on teenagers' Internet Addiction and Risky online activities*. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/profile/Koay_Kian_Yeik2/publication/320875067_Parents_vs_Peers%27_Influence_on_teenagers%27_Internet_Addiction_and_Risky_Online_Activities/links/5a9b8a65a6fdcc3cbacb674d/Parents-vs-Peers-Influence-on-teenagers-Internet-Addiction-and-Risky-Online-Activities.pdf
63. Širvytė, D. (2016). *Paauglių rizikingo elgesio sąsajos su šeimos socialiniais veiksniais ir bendravimo su tėvais ypatumais*. Prieiga internete: <https://publications.lsmuni.lt/object/elaba:17034926/17034926.pdf>
64. Tsitsika, A., Janikian, M., Schoenmakers, T.M., Tzavela, E.C., Ólafsson, K., Woźcick, S., Macarie, G.F., Tzavara, C. (2014). *Internet addictive behavior in adolescence: a cross-sectional study in seven european countries*. Prieiga internete: <https://www.liebertpub.com/doi/pdfplus/10.1089/cyber.2013.0382>
65. Vaišnorienė J. (2008). *Priklausomybės nuo virtualios komunikacijos požymių identifikavimas*. Prieiga internete: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:2053617/2053617.pdf>
66. Valickienė R. P., Raižienė S., Žukauskienė R. (2009). *Elektroninių patyčių paplitimas tarp klaiPEDOS apskrities vyresniųjų klasių moksleivių*. Prieiga internete: https://www.mruni.eu/upload/iblock/220/12_valickiene.pdf
67. Voropaj K. (2007). *Pornografijos žiūrėtojų aš-reprezentacijų ypatumai*. Prieiga internete: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2160718/2160718.pdf>
68. Wang, X., Xing, W. (2018). *Exploring the Influence of Parental Involvement and Socioeconomic Status on Teen Digital Citizenship: A Path Modeling Approach*. *Educational Technology & Society*, 21(1), 186–199. Prieiga internetu: https://www.j-ets.net/ets/journals/21_1/17.pdf
69. Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. (2008). *Is talking online to unknown people always risky? Distinguishing online interaction styles in a national sample of youth internet users*. Prieiga internete: https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1281&context=soc_facpub

70. Zaleckienė, I. (2003). *Paauglių gebėjimai suvokti informaciją. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Tarptautinės konferencijos pranešimas.*
71. Žibėnienė G., brasienė D. (2013). *Naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. Prieiga internete: https://www.mruni.eu/upload/iblock/8f5/004_Zibeniene_Brasiene.pdf*

SANTRAUKA

Justė Gudaitė. *Rizikingo elgesio internete, aštrių pojūčių siekio bei galių ir sunkumų sąsajos paauglystėje.* Psichologijos studijų programos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė prof. dr. Ramutė Čepienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2019 – 62 psl.

Vis jaunesnio amžiaus vaikams naudojantis informacinių technologijų galimybėms tampa aktualu tyrinėti jų virtualaus aktyvumo apraiškas. Internetas atveria plačias galimybes gauti reikalingą informaciją, bendrauti, žaisti, mokytis. Tačiau jame slypi ir nemažai grėsmių. Todėl vis dažniau atkreipiamas dėmesys į vaikų ir paauglių rizikingą elgesį internete. Magistrinio darbo tikslas - atskleisti paauglių rizikingo elgesio internete sąsajas su aštrių pojūčių siekiu bei jų galiomis ir sunkumais.

Pasirinktų konstrukčių įvertinimui buvo naudojama Rizikingo elgesio internete skalė (sukurta autorės), Aštrių pojūčių siekio skalė bei Galių ir sunkumų klausimynas. Tyrime dalyvavo 212 mokinių iš 4 skirtingų Klaipėdos ir Klaipėdos rajono mokyklų. Jų amžiaus vidurkis = 14,42 (SD = 1,109).

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog autorės sudarytos rizikingo elgesio skalės vidinis patikimumas yra geras (Cronbach α : 0,80). Pagal subskalių įverčius nustatyta, kad didžiausia rizika yra mokinių *Priklausomybė nuo interneto* (M=14,31, SD=4,06), mažiausiai išreikštas *Neatsargus seksualinis elgesys internete* (M=8,97, SD=3,48). Bendras *Rizikingo elgesio internete* įvertis (M=42,04, SD=10,27) santykinai nėra didelis. Bendras *Rizikingo elgesio internete* rodiklis reikšmingai siejasi su bendru *Aštrių pojūčių siekiu* ir bendru *patiriamų sunkumų* (SDQ) rodikliais bei internete praleidžiamo laiko kiekiu. Regresinė analizė atskleidė prognostinį ryšį tarp kintamųjų: didėjant aštrių pojūčių siekiui ir patiriamies sunkumams, didėja tikimybė, jog paauglys internete elgsis rizikingiau. Bendraudami internete vaikinai dažniau už merginas elgiasi užgauliai, labiau nesivaržo siekdami pojūčių, mažiau išreikštas jų socialumas. Merginos labiau linkusios atskleisti privačią informaciją internete, turi didesnę polinkį į naują patirtį, pasižymi socialumu, bet patiria daugiau emocinių sunkumų ir, sulaukia didesnės tėvų kontrolės. Kuo vyresni paaugliai, tuo labiau linkę į neatsargų seksualinio pobūdžio bendravimą internete, atskleidžia daugiau privačios informacijos, stipriau siekia aštrių ir naujų pojūčių, išgyvena daugiau emocinių sunkumų, jų elgesys internete mažiau kontroliuojamas tėvų.

Darbo struktūra: įvadas, keturi skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santraukos, 1 priedas. Darbo apimtis 62 puslapiai, pateikta 22 lentelės, 1 pav., literatūros sąrašas (71 mokslinės publikacijos, 37 iš jų užsienio kalba).

SUMMARY

Justė Gudaitė. *Links between Risky Online Behavior, Sensation Seeking and Strengths and Difficulties in Adolescence.* Master Thesis in Psychology. Supervisor prof. dr. Ramutė Čepienė, Klaipėda University: Klaipėda, 2019 – 62 p.

It is becoming more and more important for younger children to explore the manifestations of their virtual activity using information technology opportunities. The Internet opens up a wide range of opportunities to get the information you need, communicate, play, learn. However, it also contains a number of threats. That is why more and more attention is paid to the risky online behavior of children and adolescents. The aim of the Master's thesis is to reveal the links between risky online behavior, sensation seeking and strengths and difficulties in adolescence.

To evaluate selected constructs we used the Risky online behavior scale (created by the author), Sensation seeking scale (SSS-V), and Strengths and difficulties questionnaire (SDQ). 212 pupils from 4 different schools in Klaipėda and Klaipėda district participated in the study. Average age = 14.42 (SD = 1.109).

The results of the study showed that the Risky online behavior scale (created by the author) has good internal consistency (Cronbach α : 0.802). According to the estimates of the sub-scales, the greatest risk among students is to be addicted to the Internet (M = 14.31, SD = 4.06), the least – to the negligent sexual behavior on the Internet (M = 8.97, SD = 3.48). General Risky online behavior has a significant impact on the sensation seeking, shared difficulties (SDQ) and the amount of time spent online every day. Regression analysis has revealed that there is a prognostic link: with the increasing sensation seeking and experiencing difficulties, the chance that the teenager will behave more risky on the Internet also increases. When communicating online, boys are more abusive than girls, with more disinhibition in real life situations, and lower social skills. Girls are more likely to share private information on the Internet, are more attractive to new experiences through unusual sensations and thoughts, have social skills, receive more parental control and experience more emotional difficulties. The older the teenagers, the more likely they are prone to the negligent sexual behavior on the Internet, reveal more private information, strive for sharp and new sensations, experience more emotional difficulties, and their behavior on the Internet is less controlled by the parents.

Work structure. Introduction, four chapters, conclusions, references, summaries, 1 appendix. Thesis consist of 62 pages, 22 tables, 1 Figure, References (71 scientific publications, 37 of them in foreign language).

PRIEDAI

1 priedas. Tiriamiesiems pateiktas klausimynas

Sveiki,

Esu Justė Gudaitė, Klaipėdos universiteto pedagoginės psichologijos magistrantūros studentė. Renku medžiagą savo baigiamajam darbui, kurio tikslas – atskleisti paauglių elgesio internete ypatumus ir pasidomėti jų asmeniniais polinkiais bei savybėmis. Apklausa yra anoniminė, o tyrimo rezultatai bus apibendrinti ir panaudoti mokslinio tyrimo tikslais.

Prašau atidžiai perskaityti ir nuoširdžiai atsakyti į kiekvieną klausimą bei teiginį. Svarbu pažymėti atsakymus prie VISŲ pateiktų klausimų ir teiginių. Dėkoju už dalyvavimą.

Perskaityk kiekvieną klausimyno teiginį ir pažymėk kryžiu (X) ties tuo atsakymo variantu, kuris geriausiai atspindi tavo nuomonę.

1. Nurodyk, kiek pritari šioms teiginiams:

TEIGINYS	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Jei internete pastebiu man nepatinkančio žmogaus įkeltą nuotrauką ar vaizdo įrašą, po jo įrašu ar į privačią žinutę tam žmogui parašau ką nors pašiepiančio.					
2. Savo asmeninę informaciją (pavardė, telefonas, gimimo data, mokyklą, kurią lankau ir pan.) siunčiau asmeniui, su kuriuo niekada nebuvau susitikęs gyvai.					
3. Internete susipažįstu ir bandau užmegzti artimesnius santykius su man iki tol nepažįstamais žmonėmis.					
4. Aš neskaičiuoju laiko praleidžiamo internete.					
5. Jei internete yra viešai šaipomasi iš kažkoko asmens (dėl tautybės, odos spalvos, orientacijos, tikėjimo, tradicijų ir pan.), aš prisidedu prie pašaipių komentarų ir žinučių, jeigu tai man taip pat nepatinka.					
6. Savo socialinio profilio (facebook, instagram ir pan.) slaptažodį esu atskleidęs kitam žmogui.					
7. Dažniausiai atsakau į seksualinio turinio žinutes, nes manau, kad galėčiau su tuo žmogumi užmegzti artimesnius santykius.					
8. Daugiausiai laiko paprastai praleidžiu naršydamas internete, o kitos kasdienės veiklos man atrodo nuobodžios.					
9. Aš spaudžiu „patinka“ ar dalinuosi nuotraukomis, vaizdo įrašais, kuriuose žmonėms ar gyvūnams nepavyksta kažko atlikti ar atrodo juokingai.					
10. Aš dalinuosi asmeninėmis nuotraukomis, vaizdo įrašais, kuriuos gali peržiūrėti ne tik žmonės esantys mano draugų sąrašė.					
11. Virtualioje erdvėje domiuosi ir kalbu apie seksą atviriau nei realioje situacijoje.					
12. Aš daugiau laiko praleidžiu susirašinėdamas internete nei bendraudamas gyvai.					
13. Jei su kuo nors susipykstu, jį užblokuoju ar ištrinu iš draugų socialiniuose tinkluose.					
14. Bent keletą kartų per savaitę į savo socialinį profilį įkeliu kažką					

naujo apie tai, ką tuo metu veikiu.					
15. Man patinkančiam ar patikimam žmogui į privačią žinutę nusiunčiu savo apnuoginto kūno nuotraukų.					
16. Kiekvieną kartą internete užsibūnu ilgiau nei iš pradžių planavau.					
17. Paprastai jei su kuo nors susipykstu bendraudamas internetu, parašau jam ką nors įžeidžiančio ar pagrasinu.					
18. Prie savo socialinio profilio prisijungiu ne tik savo asmeniniame telefone ar kompiuteryje, bet ir mokyklos bibliotekoje, IT klasėje, draugo telefone ar kompiuteryje.					
19. Su kažkuo susipažinus virtualiai, aš pasiūlau arba sutinku su to žmogaus pasiūlymu susitikti realybėje.					
20. Nuolat mąstau apie socialinius tinklus ir tai kas juose vyksta.					

2. Kiek laiko KASDIEN praleidi internete? (pažymėk „x“)

	Nepraleidžiu	1-2 val.	3-4 val.	5-6 val.	7 val. ir daugiau
Kasdien					

3. Ar kalbi su tėvais apie tai, ką veiki internete? (jei gyveni tik su vienu iš tėvų, atsakyk tik apie jį)

	Ne, niekada	Retai	Dažnai	Taip, visada
Su mama				
Su tėčiu				

4. Kokios naudojimosi internetu taisyklės tau yra nustatytos? (galimi keli atsakymų variantai)

- Man neleidžiama skelbti asmeninės informacijos (pvz. namų adreso, telefono numerio ir kt.)
- Man neleidžiama naudotis tam tikrais tinklalapiais ar pokalbių svetainėmis
- Turiu pasakyti tėvams, jei internete randu ką nors mane trikdančio
- Man neleidžiama sakyti įžeidžiančių dalykų pokalbių svetainėje ar siunčiant laiškus elektroniniu paštu
- Man neleidžiama kalbėti ir susitikti su žmonėmis, su kuriais susipažįstu internete
- Namuose yra taisyklės, nustatančios, kiek maždaug laiko galiu naudotis internetu
- Nėra jokių taisyklių
- Kitos taisyklės (parašyk, kokios) _____

5. Kiekvienas šio testo teiginys turi po du variantus (A ir B). Prašome pažymėti, kuris iš variantų geriausiai apibūdina Jūsų polinkius ar jausmus. Kai kuriais atvejais Jums gali tikt abu variantai. Prašome pasirinkti tą, kuris tinka labiausiai. Kai kuriais atvejais Jums nepatiks nė vienas iš variantų. Tokiu atveju prašome pažymėti tą, kuris Jums mažiausiai nepatinka. Kiekvienu atveju nepamirškite pasirinkti tik vieną iš variantų – A arba B. Mus domina tik Jūsų paties jausmai, o ne tai, kaip dėl tam tikrų dalykų jaučiasi kiti ar kaip yra priimta dėl to jaustis. Nėra nei teisingų, nei klaidingų atsakymų. Pasistenkite būti atviras ir sąžiningai įvertinkite save.

1. **A.** Man patinka audringi ir nevaržomi vakarėliai.
B. Labiau mėgstu ramius vakarėlius su puikiais pokalbiais.
2. **A.** Kai kuriuos filmus man patinka žiūrėti antrą ar net trečią kartą.
B. Nepakenčiu žiūrėti filmo, kurį jau esu matęs.
3. **A.** Dažnai norėčiau būti alpinistu.
B. Nesuprantu žmonių, kurie rizikuoja savo kailiu, laipiodami po kalnus.
4. **A.** Aš nemėgstu visų kūno kvapų.
B. Man patinka kai kurie žemiški kūno kvapai.
5. **A.** Mane apima nuobodulys matant vis tuos pačius pažįstamus veidus.
B. Man patinka jaukus kasdienių draugų artimumas.

6. **A.** Man patinka tyrinėti nepažįstamą miestą ar kvartalą pačiam, net jei galiu pasiklysti.
B. Aš mieliau renkuosi gidą, jei esu nelabai pažįstamoje vietoje.
7. **A.** Man nepatinka žmonės, kurie ką nors daro ar sako tik tam, kad šokiruotų ar nuliūdintų kitus.
B. Žmogus, kurio veiksmus ar žodžius beveik visada galima numatyti, turėtų būti nuobodybė.
8. **A.** Paprastai man nepatinka filmas ar spektaklis, jei galiu iš anksto nuspėti, kas toliau vyks.
B. Aš neatsisakau tokio filmo ar spektaklio, kuriame galiu iš anksto nuspėti, kas toliau vyks.
9. **A.** Esu bandęs ar bent norėčiau pabandyti marihuanos.
B. Niekada nerūkyčiau marihuanos.
10. **A.** Nenorėčiau išbandyti jokio narkotiko, kuris galėtų man sukelti keistų ir pavojingų poveikių.
B. Norėčiau pabandyti kai kurių naujų narkotikų, kurie sukelia haliucinacijas.
11. **A.** Sveiko proto žmogus vengia pavojingų veiklų.
B. Kartais man patinka daryti truputį gąsdinančius dalykus.
12. **A.** Man nepatinka žmonės, laisvai ir lengvai žiūrintys į seksą.
B. Man patinka kompanija žmonių, kurie laisvai ir lengvai žiūri į seksą.
13. **A.** Manau, kad stimulantai verčia mane jaustis nejaukiai.
B. Man dažnai patinka apsvaigti (geriant alkoholinius gėrimus ar rūkant marihuaną).
14. **A.** Man patinka išbandyti maistą, kurio nesu anksčiau ragavęs.
B. Užsisakau tik žinomus patiekalus, kad išvengčiau nusivylimo ar nemalonumo.
15. **A.** Man patinka žiūrėti vaizdo įrašus ar kelionių nuotraukas.
B. Žiūrėti kitų žmonių vaizdo įrašus ar kelionių nuotraukas man siaubingai nuobodu.
16. **A.** Norėčiau užsiimti vandens slidžių sportu.
B. Nenorėčiau užsiimti vandens slidinėjimu.
17. **A.** Norėčiau išbandyti plaukiojimą banglente.
B. Nenorėčiau išbandyti plaukiojimo banglente.
18. **A.** Norėčiau išvykti į kelionę, neturėdamas iš anksto suplanuotų bei tikslų maršrutų ar tvarkaraščių.
B. Kai vykstu į kelionę, man patinka gana kruopščiai suplanuoti savo maršrutą ar tvarkaraštį.
19. **A.** Mieliau į draugus renkuosi paprastus žmones.
B. Norėčiau susirasti draugų iš neįprastų žmonių grupių, tokių kaip menininkai ar pankai.
20. **A.** Nenorėčiau išmokti pilotuoti lėktuvo.
B. Norėčiau išmokti pilotuoti lėktuvą.
21. **A.** Labiau mėgstu vandens paviršių, o ne gilumas.
B. Norėčiau panardyti su akvalangu.
22. **A.** Norėčiau susipažinti su homoseksualiais asmenimis (vyrais ar moterimis).
B. Aš šalinuosi bet ko, ką įtariu esant „žydrą“.
23. **A.** Norėčiau išbandyti šuolį su parašiotu.
B. Niekada nenorėčiau pabandyti šokti iš lėktuvo su ar be parašiotu.
24. **A.** Teikiu pirmenybę draugams, kurie yra jaudinamai nenuspėjami.
B. Man labiau patinka draugai, kurie yra patikimi ir nuspėjami.

25. **A.** Manęs nedomina patyrimas savaime.
B. Man patinka nauji ir jaudinantys patyrimai ir pojūčiai, net jei jie truputį gąsdinantys, neetiški ar neteisėti.
26. **A.** Geros kokybės meno esmė – jo aiškumas, formų simetrija ir spalvų harmonija.
B. Aš dažnai grožiuosi modernaus paveikslo ryškiomis spalvomis ir netaisyklingomis formomis.
27. **A.** Man patinka leisti laiką pažįstamoje aplinkoje ar namuose.
B. Aš nenustygstu vietoje, jei kiek ilgiau tenka pasilikti namuose.
28. **A.** Man patinka šokinėti į vandenį nuo tramplino.
B. Man nepatinka tas jausmas, apimantis stovint ant tramplino (arba aš visai prie jo nesiartinu).
29. **A.** Man patinka susitikinėti su priešingos lyties atstovais, kurių fizinės savybės mane jaudina.
B. Man patinka susitikinėti su priešingos lyties atstovais, kurių vertybės sutampa su manosiomis.
30. **A.** Gausus gėrimas dažniausiai sugadina vakarėlį, nes kai kurie žmonės tampa triukšmingi ir aršūs.
B. Gero vakarėlio paslaptis – visada pilnos taurės.
31. **A.** Didžiausia socialinio gyvenimo klaida – būti šiurkščiam.
B. Didžiausia socialinio gyvenimo klaida – būti nuobodžiam.
32. **A.** Iki santuokos žmogus turėtų gauti pakankamai seksualinės patirties.
B. Geriau, kai žmonės pradeda savo seksualinę patirtį susituokę.
33. **A.** Net jei ir turėčiau daug pinigų, nenorėčiau bendrauti su įnoringais turtuoliais.
B. Galėčiau įsivaizduoti save, kartu su turtingais žmonėmis ieškančią malonumų po visą pasaulį.
34. **A.** Man patinka kandūs ir sąmojingi žmonės, net jei kartais jie įžeidžia kitus.
B. Man nepatinka žmonės, kurie linksminasi, įžeidinėdami kitų jausmus.
35. **A.** Apskritai filmuose rodoma per daug sekso.
B. Daugelis erotiškų scenų filmuose man patinka.
36. **A.** Geriausiai jaučiuosi išgėręs keletą taurių.
B. kažkas negerai tiems žmonėms, kuriems reikia alkoholinių gėrimų, kad gerai jaustųsi.
37. **A.** Žmonės turėtų rengtis pagal tam tikrus skonio, tvarkingumo ir stiliaus standartus.
B. Žmonės turėtų rengtis individualiai, net jei kartais tai atrodo keistai.
38. **A.** Plaukti toli mažais buriniais laiveliais yra neprotinga rizika.
B. Norėčiau leisti į ilgą kelionę su mažu, bet tinkamai įrengtu buriniu laivu.
39. **A.** Man pristinga kantrybės bendraujant su vangiais ar nuobodžiais žmonėmis.
B. Beveik kiekviename žmoguje, su kuriuo kalbu, randu kažką įdomaus.
40. **A.** Slidinėjantį dideliu greičiu nuo stataus šlaito neišvengiamai laukia ramentai.
B. Tikriausiai man patiktų pojūtis, apimantis dideliu greičiu šliuožiant nuo stataus šlaito.

6. Ties kiekvienu teiginiu prašome pažymėti (X) atitinkamą langelį - „Netiesa“, „Iš dalies tiesa“ arba „Tiesa“. Labai prašau įvertinti kiekvieną teiginį, net jei nevisiškai esi tikras (-a) dėl savo atsakymo arba teiginys atrodo netinkamas. Atsakydamas (-a) prisimink, kaip elgeisi per praėjusį pusmetį.

TEIGINYS	Netiesa	Iš dalies tiesa	Tiesa
1. Stengiuosi būti geras (-a) kitiems žmonėms. Man svarbu, kaip jie jaučiasi			
2. Nenustygstu vietoje, nurimstu neilgam			
3. Man dažnai skauda galvą ar pilvą, būna bloga			
4. Dažnai dalijuosi su vaikais skanėstais, žaidimais, rašikliais ir pan.			
5. Dažnai labai supykstu ar nesusivaldau			
6. Paprastai būnu ir žaidžiu vienas (-a)			
7. Paprastai padarau tai, ką man liepia kiti			
8. Dažnai esu susirūpinęs (-usi)			
9. Mielai padedu įskaudintiems, susikrimitusiems ar nesveikuojantiems			
10. Nuolat muistausi ir rangausi			
11. Turiu vieną gerą draugą (arba daugiau)			
12. Dažnai susipešu. Galiu kitus priversti man paklusti			
13. Dažnai esu nelaimingas (-a), liūdnas (-a), man norisi verkti			
14. Paprastai patinku savo bendraamžiams			
15. Man sunku susikaupti, greit išsiblaškau			
16. Mane baugina nepažįstama aplinka, tada nepasitikiu savimi			
17. Esu geras (-a) mažesniems vaikams			
18. Mane dažnai kaltina meluojant ar apgaudinėjant			
19. Kiti vaikai mane užkabinėja ir skriaudžia			
20. Dažnai pasisiūlau padėti tėvams, mokytojams, kitiems vaikams			
21. Pirma pagalvoju, tik paskui darau			
22. Ne savo daiktus pasiimu iš namų, mokyklos ar kitų vietų			
23. Geriau sutariu su suaugusiais nei su bendraamžiais			
24. Aš daug ko bijau, mane lengva išgąsdinti			
25. Pradėtą darbą užbaigiu, sugebu susikaupti			

Tavo lytis:

- Vaikinas
- Mergina

Tavo gyvenamo vieta:

- Miestas/didmiestis
- Kaimas/miestelis

Tavo amžius: .....

Kelintoje klasėje mokaisi? (įrašyk) .....

Ačiū už nuoširdžius atsakymus !